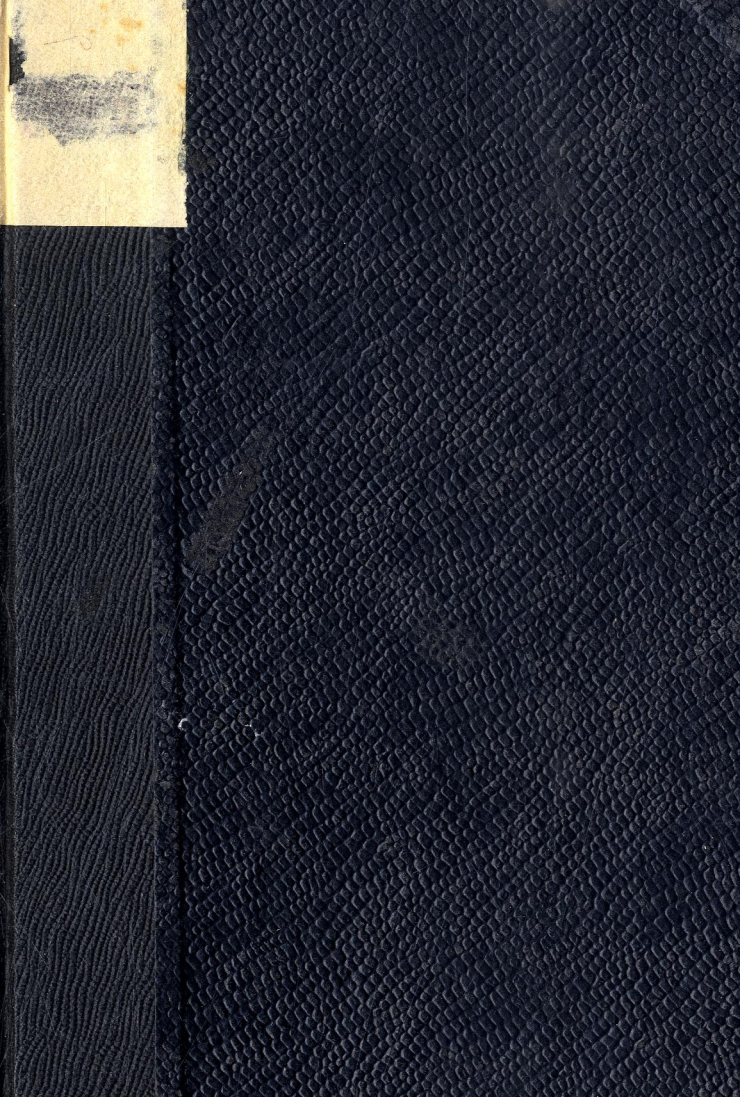
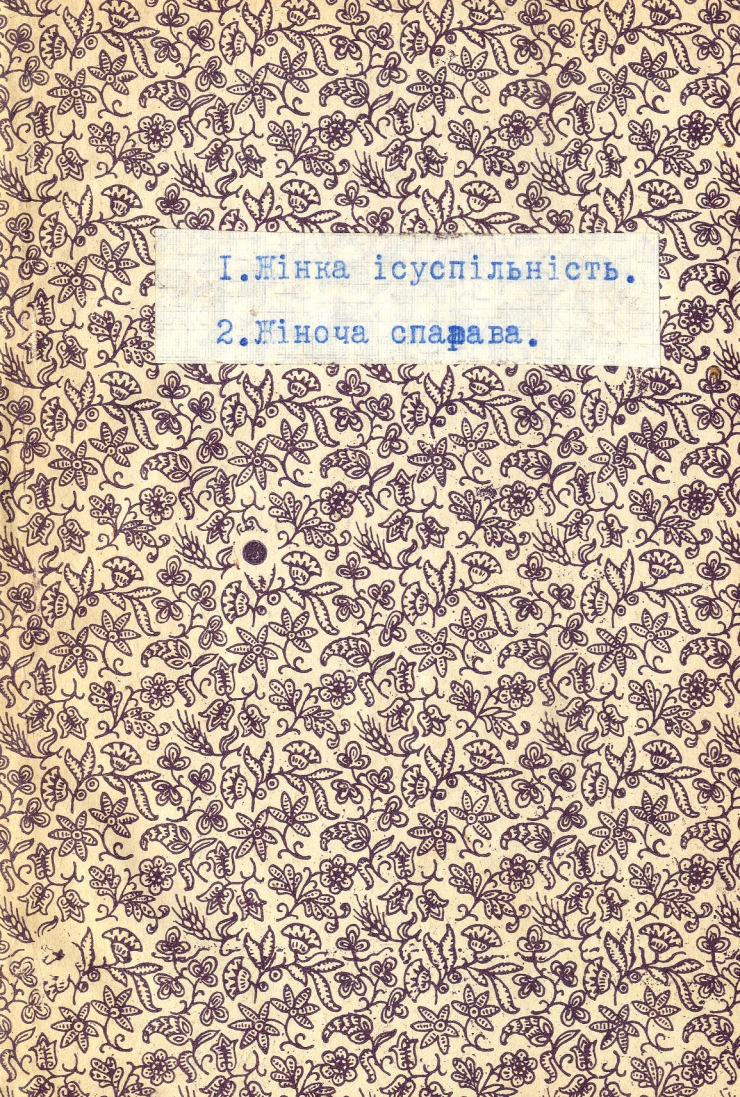

1. Жінка і суспільність.

2. Жіноча справа.

1708. 11.

37.804.
ОСИП НАЗРУК

ЖІНКА І СУСПІЛЬНІСТЬ

Реферат виголошений на засіданні Генерального Інституту Католицької Акції у Львові
дня 13 квітня 1934 року.

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Накладом Української Католицької Організації
Друкарня „Графія“, Львів, ул. Тиха 5, Тел. 2-83

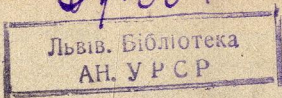
1885

12710

(c)

Универсальная библиотека
1885 г. 12710

06
ОСИП НАЗРУК

ЖІНКА І СУСПІЛЬНІСТЬ

6175
Реферат виголошений на засіданні Генерального Інституту Католицької Акції у Львові
дня 13 квітня 1934 р.

н 16 (16) - 1941
Львів. 051

Накладом Української Католицької Організації
Друкарня „Графія“, Львів, ул. Тиха 5, тел. 2-83

Р 74 (24к)

ВІДБИТКА З „НОВОЇ ЗОРІ“.

Львівська державна
наукова бібліотека

№

4081

ЗМІСТ: Про помішання понять „громадянство„ і „суспільність“. — На чім полягає усуспільнення і яка ціль суспільности. — Три теорії про ціль суспільности: індивідуалістична, колективістична та католицька. — Значіння жінки в суспільности і для суспільности. — Становище жінки в підставовій клітині суспільности. — Наслідки занархізування родинного життя для нації. — Чому Галичан легше організувати ніж Наддніпрянців. — Хто вносить незгоду в дім, мужчина чи жінка? — Що найбільше відпихає мужчин від дому? — Ріжні групи жінок у їх відношенні до Церкви і суспільности: „атеїстки, індиферентки і побожні. — Чому атеїсток не люблять не лише віруючі мужчини але й атеїсти. — Як виглядає найбільша група байдужних жінок. — Побожні і „побожні“. — Суспільне значіння жіночих монаших організацій. — Чому неможливий дійсний звязок між нерелігійною інтелігенцією та релігійним народом і які наслідки того. — Про головні услівя підготовки жінок до участі в публичнім життю. — Причини хосенности жінок в публичнім життю. — До чого жінки краще надаються ніж мужчини. — Що виказала практика в англосаських краях. — Жіноча тактовність і почуття відповідальности за долю суспільности часто перевищає мужеську. — Небезпека, яка тепер загрожує українському народови. — Становище жінки в інших народів і в нас. — Коли українська жінка буде в силі виконати своє дуже відповідальне і тяжке завдання?

Передовсім підчеркну, що хибно було б говорити „Жінка і громадянство”, як у нас часто говорять і пишуть. А хибно тому, бо громадянство значить в українській мові приналежність до певної, точно означеної громади. Се найсильніший зв'язок з громадою, хоч від мешкання в тій громаді не залежить. Ще гірший хаос вводять в нашу мову ті, що мішають поняття „громадянський” і „громадський”.

Отже тут буде мова про жінку і суспільність.

В тій цілі треба наперед сказати, що розуміємо під словом „суспільність”.

Поняття „суспільність” обіймає дуже ріжнородні взаїмовідношення між людьми, від таких слабих і переходових та одноразових як спільна їзда в однім возі почавши, на таких міцних як держава і Церква скінчивши. Кожде з тих безчисленних взаїмовідношень має інакший зміст та інакшу вартість, залежно від того, що головню становить те взаїмовідношення: зв'язок крови, чи особиста симпатія, спільне виховання і спільна культура, чи спільна доля, реальне спільне посідання й ін-

терес, чи спільно намічені ідеальні цілі і змагання, менша або більша свідомість одиниць даної суспільної групи, чи брак свідомости і т. д. без кінця. Одиниця належить до великої кількості різних суспільних зв'язків — свідомо і несвідомо. Вона член родини, громади, Церкви, держави, раси, людства, забавового кружка, культурної, наукової, запомогової організації, війська, шпиталю, суду, криміналу, розбійничої шайки і т. д. Все те різні нормальні й ненормальні суспільні організації та прояви, котрі разом складаються на поняття суспільности з комбінаціями без числа — без числа в дослівнім того слова значінні. Значна часть тих комбінацій повстає без огляду на інтереси одиниць.

Кожному з тих суспільних зв'язків може одиниця присвятити все своє життя і всі свої сили, від найлучших зв'язків почавши, на найгірших скінчивши. Розуміється, злих організацій не можна міряти тою мірою, що добрі організації, хоч всі вони — прояви суспільного життя: без суспільности їх не булоб. І в кожному з тих суспільних зв'язків буває якийсь авторитет, від хвилевого і слабого почавши, на трівкім і сильнім скінчивши. Зовсім випадково зібрані купи людей, котрі не мають між собою взагалі ніякого зв'язку, до суспільних груп у властивім того слова значінні не належать.

Зі всіх суспільних установ найсиль-

ніші три: 1) родина, 2) держава, 3) Церква. Кожда з них має інакше призначіння та всі вони сперті на волі Божій. При тім не треба забувати, що від часу французької революції цілість суспільних звязків і груп, котрі не належать до державних установ і організацій, виступають супроти держави як щось окреме — якраз під іменем суспільности.

Річ вельми характеристична й поучаюча, що якраз в державній організації, котру модерна суспільна думка відокремляє від усіх інших організацій і до певної міри протиставить їм, — жінка має розмірно найменше значіння.

Всяке усупільнення полягає на вродженій людям натурі. Вже Арістотель влучно запримітив, що чоловік се „дзоон політikon”. На тім самім становищі стоїть найбільший суспільний теоретик і учитель католицької Церкви Тома з Аквіну і його школа. Вони слушно добачують докази на те, що суспільність полягає на вродженій людям натурі, вже в діточім і молодечім віці людей, а саме в тім, що тоді всі люди необхідно потребують допомоги старших так під оглядом тілесним як і духовим. Якби не було людської суспільности, діти вигинулиб. Се одна з засадничих ріжниць між звірятами і людьми, що звірята можуть появлятися на світ також в стані майже повного заосмотрення у все, що їм до життя потрібне, а люди в такому стані ніколи не появляють-

ся, тільки безумовно потребують помочи старших і мусять під їх доглядом вправляти свої природні дані, бо інакше стають неспосібні до життя. І власне тому властива суспільність, кермована свідомою інтелігенцією, можлива тільки у людей, — коли звірята, навіть ті що мають дивно докладну організацію, керуються інстинктом, а багато гатунків звірят живе або одинцем або тільки в отарах, котрі засадничо ріжняться від людської суспільности, головню тим, що не передають слідуочим поколінням свідомо свого досвіду: тому й поступ у них неможливий. Улії пчіл і муравлиська мурашок були таксамо зорганізовані тому десятки тисяч літ як і тепер, вони замітно не змінються, коли організації людського роду переходять дуже великі зміни.

Що більше! Навіть родина й держава, котрих потреба очевидно вроджена людям, залежать щодо свого оснування в кождім конкретнім випадку від людської волі: бо можна женитися й виходити заміж, а можна того не робити, можна хотіти оснувати свою державу, а можна й не хотіти. Розуміється, можна обі ті установи, родину й державу, культивувати й удуховнювати, а можна їх держати на страшнім, майже звірячім рівні внутрішнього жертя і розбишацтва, аж поки не розваляться.

Яка ціль суспільности? Про се е три групи теорій. Одна група, індивідуалістич-

на, каже, що напівду ніякої „суспільності” нема, вона існує тільки в наших думках. Та оскільки суспільність є, — кажуть інші теоретики тої групи, — то має служити одиниці. Права, які суспільність має супроти одиниць, се тільки асекураційні премії, себто це заплата за ті користи, які суспільність дає одиницям: в потребі обороняє їх і їх майно, розсуджує їх спори і т. п. Друга група теорій — колективістична. Вона стоїть якраз на противнім становищі і вчить, що одиниця не має ніякого значіння, вона тільки продукт суспільності, вона в суспільності приблизно те, що морщинка на великій філі океану, хвилево триваюча відміна експонент свого гатунку. Не суспільність для одиниці, але одиниця для суспільності. То значить, що одиниця не має своєї вартости і можна її все і всюди без скрупулів посвячувати для інтересів суспільності.

Тут представлені ті теорії в їх найвиразніших, крайніх формах. Ті погляди на суспільність мали велике значіння також в життєвій практиці, бо ними руководилися цілі народи й культури. Особливо в своїй молодості майже кождий нарід, чи радше майже кожда культура має сильно переважаючі колективістичні погляди на взаїмовідношення суспільності й одиниці. Се видно виразно в історії обидвох клясичних народів, Греків і Римлян. Побіда індивідуалістичних поглядів

йде в парі з їх розкладом. Середновічча під впливом християнства доводить до оригінальної синтези обидвох теорій в практичному житті, та в нових часах його світогляд розсаджують індивідуалістичні погляди. В найновіших часах знов бачимо побіду колективістичних теорій: большевизм, фашизм, гітлеризм.

Католицький світогляд не приймає ні одної ні другої з тих теорій. Крайности індивідуалістичних теорій, котрі вчать, що суспільність „властиво” не існує хіба в людських думках — противорічать самі собі і здоровим очам та здоровому розумови, бо кожда думаюча людина бачить суспільність і її реальне існування та висліди її збірної праці: вони засадничо ріжняться від вислідів праці одиниць, навіть найбільше сильних і найбільше геніальних. Суспільність се очевидна й реальна сила, котра ріжниться від одиниці не тільки числом і котрої не бачить хіба хоробливий ум, або нарочно „настроений” на оригінальничання. Кожда суспільність має свою індивідуальність, окремі ціли й окремі завдання, менше або більше усвідомлені. І якраз від усвідомлення тих цілей залежить головно можливість створення й вироблення дисципліни, конечної й необхідної для осягнення збірних цілей. В тім якраз вага теорій: вони не тільки спонука до ділання в практиці, але без теорій неможливе переведення ніякого діла, закроеного на більшу міру і на довший час.

З другої знов сторони католицький світогляд високо цінить вартість кожної людської одиниці, бо кожда сотворена на образ і подобу Божу і кожда має безсмертну душу. Отже сей світогляд не може згодитися на нехтування одиниці. Після нього одиниця мусить мати певну свободу розвитку і певні права, яких суспільности й державі не вільно відбирати в одиниць, бо інакше людство замінилосяб у безвольну череду невольників, як се й діється вже нпр. в большевії. Католицький світогляд признає, що одиниця має обовязки супроти суспільности, але не признає суспільности права поневолювати одиницю. Він каже, що обидві висше згадані теорії, індивідуалістичну й колективістичну, можна вдержати в рамках певної синтези, коли відкинетися крайности обидвох тих теорій. Суспільність се не механізм, але своєрідний організм, в котрім кождий його член має свої завдання й обовязки, але й свої права та свободи, відповідно до своєї праці і значіння тої праці. Суспільність се не діло припадків ані вислід ділання механічних законів, тільки вплив закономірности, створеної понадсвітовим розумом, котрий сотворив також чоловіка. Кожде відхилення від споконвічних постанов того Божого розуму доводить все до прикрих наслідків для одиниць і цілих суспільностей, а в разі упертого спротиву Божій закономірности доводить нехибно до передвчасної

смерти навіть наймогутніші народи і культури.

Все, що досі сказане про одиниць в відношенні до суспільности, може відноситися і до мужчини і до жінки. А тепер перейдемо до того, що відноситься спеціально до жінки або бодай в більшій мірі до жінки ніж до мужчини.

* * *

Жінка хоч рівновартна з мужчиною має для суспільности і в суспільности інакше значіння ніж мужчина. Пригляньмося жінці в різних областях її діяльности.

Найважливіше становище має жінка в родині. А родина се корінь людського роду, се перший, природний і найсильніший завязок всякої суспільности, се насіння племені, народу, раси і держави. Родина має основне значіння для всіх без виїмку родів суспільних звязків не тільки під оглядом чисто фізичним, тілесним, як дійсне насіння, з котрого виростають безчисленні ряди людей, що заповняють всі суспільні організації від найменшої до найбільшої. Рівно велике значіння родини під оглядом духовим і культурним: бо в тій найменшій з суспільних форм життя ви-творюються немов в реторті взірці взаємин між людьми взагалі й потому ті взірці переходять немов в кров і кість цілої суспільности, стаючи тим психічним підлож-жам, тим ґрунтом, на котрім дана суспільність може або не може змагати до вис-

ших форм життя. Річ зовсім ясна, що не може давати добрих взірців співжиття така родина, в якій діти видять, як батько за волосся тягає і бе маму, а мама, що видреться з рук п'яного батька і втече через пліт на сусідське обістя, обкидує відти їх батька останніми лайками й видумками. Не може давати добрих взірців співжиття також така родина, в якій вправді нема аж таких поганих бійок і лайок, але люди тижнями до себе не говорять і стараються в менше галасливий та зате не раз ще успішніший спосіб зробити пекло з дому, як се дуже поучаючо описував наш священник, о. Осташевський дня 8-го лютого 1934 р., на загальних зборах Т-ва ім. св. Андрея у Львові. Він проголосив правдиве спостереження, що наша суспільність тому занархізована, бо занархізоване родинне життя. І тому, що в багатьох випадках український дім се пекло, отже й пекло є в тій суспільности: в ній дуже тяжко жити і з успіхом працювати. Тай деж може бути інакше там, де родичі не дбають про дітей, де діти ждуть на смерть родичів, щоб забрати по них майно, де сварки, бійки й ненависть — буденні явища. В суспільности, де так виглядає пересічна родина в народі (а чи в інтелігенції лучше, се ще питання), головні її прояви мусять бути на всіх областях: інтриганство, ненависть, незгода, хороблива амбіція й мегальоманія та як вислід того всего — неймовірна слабкість

такого „народу”. Бо і якже можна вимагати чи хочби тільки сподіватися якоїнебудь пошани для авторитету й обов'язку від людей, котрі ніколи в своїм життю не пошанували навіть свого рідного батька ні матери, що їх на світ привели і виховали. А пошанувати не дуже могли тому, бо хто себе сам не шанує, того не шанують також інші, навіть його власні діти. Таке вже природне правило всіх часів і культур і на те нема іншого способу як уважати на те зелізне правило.

І так між загалом Українців витворюється оден тип, що при сьакім такім виконанні обов'язків дасться вдержати лише двома способами: буком і голодом. Ніяка лагідність такого типа не змінє на ліпше, тільки на гірше, бо коли з ним зглядно поводитися, то його претенсiональнiсть і зухвалiсть росте і разом з тим росте його занедбування в виконанні обов'язків. Хто займав становища в ріжних українських установах, де мав нагоду обсервувати більшу скількість наших людей при збірній праці, той мусить признати, що такий тип доволі в нас часто лучається, хоч розуміється є й інакші люди. Нема сумніву, що головні риси такого типу походять вже з родинного дому, часами з родинної вулиці, бо й вона має свій вплив.

Все те пояснює також факт, що такий український анархічний і претенсiональнiй тип буде дуже примірно й обов'язково поводитися під командою чужого

чоловіка. В тім рішає не тільки те, що чужі, під команду котрих попаде такий тип, розпоряджають звичайно силою і що від них такий тип не сподівається пощади в разі невиконання обов'язків ані навіть не має ґрунту з виглядом на успішне риття. Тут рішає також підсвідома або й несвідома пошана для чужого, котрий звичайно походить з оточення, в яким родинні відносини більше упорядковані.

Такі появи можна спостерігати навіть там, де панує засадничий погляд, що родина повинна бути нерозривна.

А щож доперва говорити про типи людей, які виростають серед суспільностей, де подружжя уважають виключно установою для уприємнення собі життя і де розводи се така звичайна собі річ, що розведені потому навіть сходяться з собою на всяких прийяттях і забавах і взаїмно відвідують себе, живучи з іншими. Як виглядає загаль людей, що виростають в такий атмосфері, нехай покаже отся ілюстрація з життя нашої еміграції за морем. Як відомо, на периферіях кожного народу найвиразніше показується тип його культури й організаційної сили, як рух колеса найвиразніше видно не в його середині, тільки на його краю. Отже в Америці існують тільки організації Українців, котрі походять з давньої Австро-Угорщини, хоч є там також тисячі наших наддніпрянських емігрантів. Автор сих стрічок сам робив спроби дати їм допомогу

в створенні власної організації, а саме наклонював з успіхом галицьку організацію, щоб відступила їм даром опалений і освітлений льокаль, де вони моглиб сходитися. Та ніщо з того не вийшло. Між Галичанами чуються вони чужі і з малими виїмками не горнутья до галицьких організацій, а своїх власних також не творять. Деж причина появи того дивного факту? Думаю, що на те складається більше причин, але головна — то атмосфера, винесена з рідних домів, з семі, котра не має в собі нерозривної основи.

Річ ясна, що такий елемент взагалі тяжше організувати.

Та крім загальних, що так скажу історичних причин такого стану, в яких одиниці, котрі тепер живуть, нічого не винні, є також причини такого стану, які можна скоро усунути. На те треба усвідомити собі ті причини і зорганізованим способом попрацювати над їх усуненням. А що се за причини?

Нема сумніву, що мужчина більше виходить з дому і більше стикається з зовнішнім світом ніж жінка. І тому він вносить з права більше причин до незгоди і распрі вдома ніж ззовні вносить їх жінка. Се не значить, що жінки безгрішні або що вони не вносять в дім руїни, але з права вони менше злі ніж мужчини. Доказують се такі очевидні факти, — знані зі всіх країв, — що жінок все більше в церквах ніж мужчин і тому жі-

нок все менше в криміналах. Та з другої сторони не можна забувати того, що коли чоловіки не держаться домів, то значна частина вини того по стороні жінок, котрі не вміють зробити домів на тільки приємними, щоб їх чоловіки не розволочувалися. І так чоловіки—у тих домах, з котрих вони втікають—відпирає від їх власних домів передовсім нечистота й непорядок, що в них панують. Не можна дуже дивуватися чоловікові, коли йому часом на вид нехлюйного стола, на котрім йому заставляють обід, зробиться недобре і він возьме шапку на голову тай іде їсти до ресторану або до корчми. Там зустріне-ся не все з приличним товариством і так починається нераз упадок чоловічини, його марнотратство часу і грошей, словом—руїна дому. Переводить ту руїну чоловік, але товчок до тої руїни часто дає жінка. Очевидно, не кожда, а навіть та, що таке викликає, не робить того зла нарочно, тільки звичайно поступає так тому, бо її не навчили від вчасної молодости ні коло себе ходити як треба, ні кімнати естетично прибрати, ні порядно зварити чи доглянути варення. Особливо важна річ вміти одягатися також вдома, не тільки для вулиці і для балю. Навіть коли жінка на балі поза домом одягається як найкрасше, а вдома перед чоловіком обірвана і нехарапутна, то вона не може бути приємна і вже самим своїм виглядом вистрашує з дому всіх, і

свого чоловіка і своїх дітей, з котрих згодом робляться такі самі волоцюги як їх тато і з тих самих причин.

Се викрут, говорити: „Я не маю часу порядно накрити стіл.” Бо його навіть не треба властиво „накривати” в повнім того слова значінні, аби було приємно посидіти при нім: вистарчить, коли оден його край застелиться нпр. рушником перед обідом, і вже інакше виглядає. Чоловік оцінює високо вже саму добру волю в напрямі чистоти й естетики і в домі панує тоді атмосфера мила і згідлива. Про се треба рішучо, часто і безпереривно поучувати також жінок з народа в цілім краю, бо тим способом внесемо в доми наших людей більше згідливости і взаємної любови та вибачливости. Коли жінка нехлюйна і недбала, то нарешті урветься терпець навіть терпеливому мужчині, коли він мужчина, а не митка. Словом, перша і головна причина прикрого стану в домах нашого народа і всіх наслідків того прикрого стану се брак відповідного виховання дівчат на будучих господинь, жінок і матерей.

Друга причина того прикрого стану се невідповідне відношення значної кількості жінок до Церкви. Під сим оглядом можна зауважити три групи жінок.

Одна група жінок, що зле відноситься до Церкви, се та група, котру заагітовано до безбожності. Таких жінок пізнати вже на перший погляд: в них звичайно дуже

скоро затирається всяка жіноча мягкість і делікатність, рухи їх стають тверді і кантисті, вони роблять відпихаюче вражіння ще заки зачали говорити. Стверджують се не тільки побожні люди, але й атеїсти, коли з ними говорити в чотири очі і коли вони не потребують критися зі своїми поміченнями. Річ вельми поучаюча, що коли побожні мужчини не люблять жінок атеїсток, то таксамо і може ще гірше не люблять їх мужчини атеїсти. Вони мають звичайно правдивий респект перед дійсно побожною жінкою, бо добачують в такій жінці характер. Стають супроти неї непорадні й тільки руками розводять. Але не можна сказати, щоб їм була неприємна та їх непорадність супроти віруючої жінки (розуміється, з винятком напівбожевільних рабіатів, котрі піняться з лютости). Ще більше непорадні невіруючі батьки супроти своїх віруючих доньок. Річ ясна, що невіруюча група жінок не може причинитися до поправи життя в народі ні під оглядом моральним, ні під оглядом родинним, бо та група жінок тільки погіршує і без неї невідрадний стан.

Друга група жінок се індіферентки або жінки байдужні до віри і Церкви. Вони під певним оглядом ще гірші ніж зовсім безбожні жінки. А гірші вони тим, що коли з горячих атеїсток можуть колись бути щиро віруючі жінки, то з байдужих кльоців і колод ні Церква, ні большевиць-

ка революція, ні нація, ні родина, ні взагалі ніяка установа й ніякий рух користувати не буде. Відсоток таких жінок дуже великий, та його можна зменшити відповідною пропагандою й відповідно поставленою жіночою організацією. Бо на світі нема нічого постійно тривкого, до змінчивих річей належать також характери цілих груп населення, цілих клас і народів. Треба тільки витревало попрацювати над зміною і вона буде осягнена. Та в тій цілі треба собі наперед усвідомити, який теперішній стан і які причини того стану, потому треба намітити плян праці і розуміється треба той плян дуже завзято переводити в життя, а добрі наслідки напевно покажуться. Та покищо той фактичний стан страшний.

Якже виглядає та найбільша група жінок? Вона дуже ріжноманітна в причинах і вигляді, але має одну засадничу рису: нічим не переймається. Вона навіть до Церкви ходить, але не з внутрішньої потреби, тільки з потреби зовнішньої: або тому щоби в церкві показатися в новій сукні на злість своїм знакомим, або щоби при виході з церкви побачитися зі своїм хлопцем, або просто з нудьги чи зі звичаю. Се та духово сіра маса цокотух (в одягах вона звичайно сороката), в руках котрої ніколи не побачите ні книжечки до молитви, ні газети. В тім очевидно не тільки їх вина, але й тих, котрі мають обов'язок систематично дбати про поши-

рення релігійного письменства і ні ротом ні пальцем в тій справі не рушать, тільки постійно тяжко нарікають, що мовляв „нарід недобрий.” Головно через крайне занедбання всякої праці над народом той тип індиферентних дуже поширений і серед інтелігенції і серед народа. Ясно, що з таким типом людей не можна нічого ні вибороти ні вдержати, поки його не змінимо. А такі байдужні жінки виховують на таких самих байдужників і мужчин, бо витворюють атмосферу байдужности до всего. Се головна основа гнилі нашого родинного й публичного життя: маю під тим на думці не тільки байдужих жінок але й байдужих мужчин, котрих як не більше ніж байдужих жінок, то певно не менше. Від них поправи родинного життя таксамо трудно очікувати як і політичного, культурного або економічного.

Третя група жінок се жінки побожні. Вони держать кожний нарід. Та є між ними різні роди жінок, а з них оден гірший для родинного життя від обидвох попередних. Таку „побожну” знаменито представив Стефаник у своїй новелі під заголовком „Побожна”. Прийде з церкви і таку проповідь до чоловіка зачинає: „Стоїть у церкві як баран недорізаний. Інші газди як газди а він такий зателепаний як колера. Одного лумера не знаєш, що ксьондз казав на казанню. Станеш насеред церкви як сновида...” І т. д.

без кінця аж поки не спровокує чоловіка до побоїв і скандалу на все село. Та правду сказавши — і сей тип „побожної” ще не належить до найгірших, бо є ще „кращі.” А саме ті, що вдома не попрячуть, дітям їсти не дадуть, а по церквах бігають. Такі жінки не тільки не сповняють своїх обов'язків, але ще й відстрашують людей від Церкви й ширять згіршення.

Отсі три типи жінок ослаблюють суспільність, згл. не дають їй скріпитися¹).

Перша група жінок, атеїсток, чисельно найменша, отже вона з природи річи не може мати дуже великого впливу. Важніші дві другі групи, на котрі в напрямі усупільнення може мати вплив передовсім духовенство, так у проповідях, коли ті проповіді розумні і не скучні, як і при сповідальниці. До певної міри ще більший вплив ніж священники можуть мати на жіноцтво й на дівчат жіночі монаші й напів монаші організації. Тому се така важна річ, щоби панни з наших інтелігентних домів вступали до монастирів і приносили з себе велику жертву Богу між іншим також в цілі виховання своєї нації. І чим менше ми маємо підмоги від держави для нашого національного вихо-

1) Позитивною групою побожних жінок, котра держить всяку суспільність, тут не займаюся, як при огляданню недужого не займаюся тими частинами його тіла, котрі у нього ще здорові. Про добрих звичайно мало говорять.

вання, тим у нас важніші такі монаші са-
можеркви. Скільки їх можна скріпити
в суспільності витворенням відповідної
атмосфери, що так скажу відповідного
підсоня, в яким виростають такі гарні і
дуже хосенні квіти.

Річ ясна, що се може статися тільки
тоді, коли також інтелігенція нашої су-
спільності буде перенята глибокою релі-
гійністю, котра взагалі становить підставу
кожоді спільноти, що заслугує назву су-
спільності. Бо не даром каже Трельч:

„Ohne Einheit der Weltanschauung
gibt es überhaupt keinen gesellschaftlichen
Zusammenhang“.²⁾

Отже коли інтелігенція безбожна або
байдужна, а народ релігійний або бодай
в значній частині релігійний, то не може
бути й мови про якусь суспільну зв'язь
між ними: се вже тільки розкинені члени,
що колись творили одну цілість. І тому
вони неминуcho засуджені на те, щоби ста-
ти погноєм сильніших релігійно суспіль-
ностей. Бо нерелігійних суспільностей і-
сторія взагалі не знає а те, що бачимо в
СРСР, закінчиться очевидно небувалим
скріпленням релігійної віри в будучій Ро-
сії, або Росії взагалі не стане.

Ніякий нарід як спільнота не живе
самим хлібом, то значить самими тільки
матеріальними інтересами. До ніякого на-

²⁾ „Без єдності світогляду нема взагалі ні-
якого суспільного зв'язку“.

роду не можна також прикладати штучних теорій різних філософів, бо кожда з тих теорій напевно пропадає, коли вона не сперта на релігії, на вірі в Бога. Зрештою всі людські теорії противорічать собі, навіть теорії людей з одного табору, отже навіть якби народ приймав такі теорії, то вони не моглиб бути підставою його життя й поведення, тільки булиб підставою і причиною хаосу і руїни. Тому здоровий інстинкт кожного народу, поки нарід живий і життєздатний, звертається до віри в Бога. А коли горішна верства народу зачинає тратити віру в Бога, тоді наступає немов горизонтальне відділення тої верстви від її власного народу і та верства вітріє, крушиться і відпадає. Притім формальний атеїзм має під тим оглядом подібнісенькі наслідки як безбожне, то значить грішне поведення фактичне, то значить деморалізація без проголошення формального атеїзму як життєвої „засади”. По якімсь часі за горизонтальним поділом народу наступає вертикальний, то значить такий нарід, що не в силі випродуковати висшої верстви згідного з ним духа і віри, зачинає коло-тися й розлітатися, стає добичею інших здоровіших морально народів і може зовсім пропасти. Бо народи не належать до вічних творив і більше народів пропало ніж є тих, що тепер живуть. Тай не всі однаково живуть, деякі лише животіють.

Третя причина прикрого стану занар-

хізування нашої суспільности се брак суспільного виховання жінки, то значить недостача теоретичного і практичного підготування загалу нашого жіноцтва до участі в публичнім життю. В нас покутує ще наївний погляд навіть в інтелігентних домах, що рацію мали ті старі Німці, котрі говорили й писали, що для жінки вистарчать чотири „K”, а саме: Kleider, Kirche, Kinder, Küche (одяг, церква, діти, кухня). Нема сумніву, що ті чотири річи дуже важні і коли жінка не вміє відповідно поводитися з ними, то на тім терпить і вона сама і вся суспільність. Одначе се також певна річ, що ті чотири річи не вистарчають для жінки і що для суспільности лучше, коли жінка не обмежується на тих чотирьох річах. Возьмім для прикладу таку річ як участь жінок у виборах. Хто не памятає часів заки й жінки мали право вибирати, тому трудно представити всі оргії перекупства, пиянства й усякої іншої деправації, звязані з виборами в країнах, де ні загал ні уряд не доріс до розуміння й чесного виконування своїх прав і обовязків. Отже відколи жінок допущено до участі в виборах, ті оргії прострації значно упали, подекуди навіть зовсім щезли. Чому? З ріжних причин. В першій мірі тому, що число виборців з прибуттям жінок щонайменше подвоїлося, отже навіть якби жінки були таксамо легко доступні перекупству як мужчини, то

кошти того перекупства з природи річи мусілиб дуже зрости.

Фактом є, що жінки на загал лучші ніж мужчини якраз тому, що їх всюди більше в церквах ніж мужчин, отже виборча корупція серед жіноцтва не пішла так легко як серед мужчин. Досвід показав, що жінки в кожній країні більше поважно й консервативно відносяться до всяких карколомних експериментів ніж мужчини. Притім треба з особливим признанням підчеркнути переважно правильний політичний інстинкт жіноцтва і його здоровий розум, доказаний тим, що хоч в ніякім краю клерикальні круги не розпиналися дуже за признанням виборчих прав жінкам, то жінки одержавши ті права, не підперли розвальних елементів революції й анархії, хоч ті елементи всюди живо агітували за рівноправністю жінок в політичнім життю, лише скріплювали і досі скріплюють своїми голосами в більшій мірі ті партії, котрі прийнято називати клерикальними, консервативними, „назадницькими” і т. п. І що найдивніше: хоч жінки дуже чуткі на моду і на всяку критику, то під сим оглядом ніде не даються в більшій мірі захопити навіть наймоднішим агітаторам перевороту. В них очевидно глибше ділає совість і почуття відповідальности за рід свій і своє потомство, тому вони не спішаються з підпиранням революційних крикунів. Вже сей оден факт показує, що участь жінок в публич-

нім життю се річ добра. А на замітку деяких зарозумілих мужчин, що мовляв се річ несправедлива, щоби жінки мали рівне право в державі, бо вони її не боронять на боєвищах своєю кров'ю на рівні з мужчинами, жінки моглиби з повним правом відповісти: „А відки взялисяб ви, шановні оборонці Батьківщини, якби не було ваших матерей, котрі за кождим разом наражують життя своє, щоби привести на світ таких оборонців”.

Нема сумніву, що подібний вплив малиб жінки у всіх публичних справах при двох самозрозумілих услівях: 1) якби їх допускалося до всіх публичних справ, 2) якби мужчини були відповідно виховані до належного пошанування жінки в публичнім життю. Деякі народи, а саме ті, що найвисше розвинені, вже виховали мужчин до належного пошанування жінок в публичнім життю. Автор сих стрічок мав нагоду бачити, як на великих передвиборчих вічах в Канаді президіює англосаксонська жінка і як мимо виборчих пристрастей всі присутні шанують прикази „слабого ества”, котре відбирає голос мужчинам, що занадто довго говорять або занадто безпардонно нападають на своїх противників — і всі в тій хвилі слухають і зле на тім не виходять.

Тим потрібніший бувби благодатний вплив жінки в нашім публичнім життю, так в містах як і на селах. Кождому ясно, що нпр. колиб нам Українцям уда-

лося (а воно очевидно мусить удатися) виробити повагу жінці в публичнім життю, то поважна жінка як голова читальні з більшою неуступчивістю ніж мужчина не дозволить наприклад на танці в піст в льокалі читальні, на уживання льокалю читальні на сектанські збори і т. п., бо жінка, як показує досвід, більше звязана духово з Церквою ніж пересічний мужчина, жінка очевидно більше консервативна, отже з хвилию піднесення її значіння в публичнім життю все наше публичне життя стало би здоровіше, що малоб величезні додатні наслідки для нашого скріплення.

Тоді скоро показалосяб уздоровлення відразу в двох напрямках. А саме не тільки в самім публичнім життю, але рівночасно і в родиннім, бо жінка вивисшена в публичній opinіi села чи міста тим самим мала би скріплену повагу вдома, у своїй родині. І під оглядом моральним і під оглядом санітарним і під оглядом фінансовим наші організації прибрали б скоро більше харапутний вигляд. Чому? Під оглядом моральним тому, бо мужчина все таки більше стидається жінки ніж другого мужчины, коли робить щось негарне. А прилюдне напiмнення жінкою, коли та жінка осягне належну їй повагу, буде для мужчины в кожній організації більше памятне і більше його буде стримувати, ніж напiмнення чи хоч би лайка другого мужчины. Під оглядом санітарним поправить-

ся вигляд наших читалень і т. д. вже тому, бо жінки привикли вдома займатися чищенням кімнат, отже з природи річи уважатимуть справою чести вдержувати в чистоті також льокалі тих організацій, котрі їх пошанують вибором на своє перше місце. А щодо фінансової чистоти в грошових справах, то се річ вже загально доказана практикою, що в канцеляріях і взагалі всяких установах, де жінок і навіть молодих дівчат зроблено касієрками, спроневірень далеко менше, ніж там, де до діла з грішми мають мужчини. Річ в тім, що жінки з природи річи мають менше покус до розкрадання публичних грошей: жінки і дівчата звичайно не пють, не курять, не грають в карти і не почуваються до „обовязку” фундувати мужчинам ні тим менше другим жінкам. Отже покус до забирання публичного гроша у жінок значно менше. Є тільки оден випадок коли жінка чи дівчина не опреться звичайно дефравдації: коли вона залюбиться в мужчині а той мужчина драбуга і намовить її до злого. Одначе мужчина залюбившись також підляже злій жінці чи дівчині, але ще до того далеко скорше видасть чужі гроші на фундування товаришам і дівчатам, на гру в карти, словом на різні річи і справи, до яких жінка переважно не має нахилу, або тільки в дуже виїмкових випадках.

Таким чином само життя, життєва практика вказує на те, що добре булоб

для піднесення суспільности на висший рівень допустити жінок до заняття і тих місць, які досі були тільки привілеєм мужчин. Притім не треба знеохочуватися тим, що тут і там „бабська господарка” не допише. Певно, що так буде не в однім випадку і булоб дивно, якби було інакше. Та коли мужчины, що мають дуже довгу традицію правління за собою в публичних справах, догосподаровуються часто до того, що ні в кут ні в двері з такою господаркою, то не можна вимагати від жінок, аби вони відразу всюди доводили лише до добра і не робили ніяких помилок. Будуть помилки і при їх господарці. Та якеж се буде виховуюче для цілого села й околиці, коли нпр. жінка як голова читальні чи кооперативи покажеться на своїм становищі лучша ніж мужчина! А прецінь се річ дуже можлива. Треба лише спробувати.

Притім нема потреби побоюватися, щоби мовляв „не збабіло” все наше публичне життя. Практика інших народів показує, що жінки дуже тактовно поводитися скрізь, де їх допущено до повноправної участі в публичнім життю. І так хоч майже в кожній країні жінки мають більшість і моглиби всюди здобути всі парламенти і міські ради, то вони вдоволяються дуже малим відсотком тих становищ, вибираючи жінок радше для зазначення своєї рівноправности ніж для майоризування мужчин. І се річ зрозуміла, бо

жінка волить допустити до почеси свого чоловіка чи сина, ніж брати ту почесть собі: вона розуміє й відчуває, що її найбільша честь полягає на добрім веденню дому, котрий становить основу всієї суспільности. І не жінкам треба тих становищ, але всій суспільности треба, щоб жінок допускати до місць, на яких вони можуть завстидати й завстидають не одного мужчину, коли тільки загаль мужчин буде мати настільки розуму, що для загального добра пошанує жінку і підіпре її в добрім змаганні оздоровити суспільність.

А наша українська нація потребує не тільки оздоровлення: вона потребує охорони перед винищенням. Се не переливки, до чого ми як нарід докотилися, признаймося — виключно під проводом мужчин, невироблених, нерішучих, не вмючих використати нераз надзвичайно корисних обставин, які нам лучалися от хочби по розвалі великих держав після світової війни. Наслідки того переживаємо тепер: се винищування нашої нації за Збручем і надзвичайно тяжке її положення по сім боці Збруча. Та ніде правди діти: то не жінка з авторитетного місця в Києві кидала безмежно наївні кличі, що мовляв „не треба нам мілітаризму, нас нарід оборонить!“ То робив мужчина і то вчений мужчина. Мабуть трудно булоби знайти серед нас таку наївну жінку, аби в ім'я якоїсь доктрини розпускала до дому велику силу війська в хвилі, коли з півночі надтягали

большевицькі окупанти нашої землі. А чоловік втяв таку штуку і ще до того був широко переконаний, що робить „поступову” прислугу своєму народові. Та й чи тільки один чоловік так „блискучо” доказав мужеський „розум”? А тепер гроза фізичного винищення зависла над племенем нашим. І не се найстрашніше, що винищення дійсно поступає, бо його можна булоб здержати, якби ми прийшли до розуму бодай по тій страшній науці, яку нам дала історія. Та в нас видно погіршення, не поліпшення. Бо на арену подій зі що раз більшою претенсіональністю виступає мужеська пайдократія, нерозвинені молокососи, ще далеко більше наївні ніж були ті їх батьки, котрі в хвили найбільшої небезпеки розпускали до дому військо України.

Кажемо се не на те, щоб захитати становищем чоловіки. Того, як показує практика в тих краях, де жінка має зовсім рівнорядне становище, нема потреби побоюватися. Нам повинно залежати на піднесенні значіння жінки в суспільнім життю взагалі, бо се вийде на добро цілій суспільности. Та по тім, що сталося, чоловікам української народности не зашкодилоб більша **обережність** в публичнім життю. По тім, що сталося, дуже вказано поділитися відповідальністю за дальшу будучність нації. В той спосіб на сто процент можемо скріпити життя нашого народу, розуміється коли жінки відповідно

розложать собі великі тягарі, які їх ждуть і приготуються до своєї відповідалної ролі. Як сего довершити, се вимагає окремої й дуже основної застанови. Бо се властивий центр сеї дуже важної справи: як се перевести в життя, — а не: чи се перевести в життя. Найбільша трудність полягає на тім, щоби через надмір завдань і праці не змарнувалися найлучші одиниці, згл. щоби не занедбали всіх своїх обов'язків. Та се хоч справа тяжка, одначе тільки тактична. Вона мусить бути переведена в життя.

Притім не можна забувати, що українська жінка має далеко тяжше життя ніж жінки інших європейських народів. Не лише тому, що вона жінка недержавного народу, котрою в її масовім вихованні нема кому зайнятися і котра мусить часто з боєм серця дивитися на те, як її батько, муж, син не має доступу до тих справ і занять, якими заняті мужчини державних народів. Крім того українська жінка мусить іще видержувати жорстоку боротьбу з машиною в тім значінні, що машина відбирає від неї все, що відбирає жінкам інших народів, але в заміну за те не дає їй нічого. То значить, наша жінка не має навіть того злиденного заробітку, який дає фабрика жінкам у промислових країнах. Без відповідної підготовки і без відповідних засобів до розвитку життя має наша жінка нести на собі далеко більший тягар ніж несуть жінки державних народів

і промислових країн, коли хоче причинитися до вратування нації. Тому влекшім їй по можности той її величезний тягар відповідним признанням і поведенням супроти неї.

А жінка сама може собі той тягар життя й обовязку влекшити тай взагалі уможливити його несення тільки в однім одинокім случаю: коли перейметься дійсною релігійністю. Тільки вдивлена в постать Спасителя, що паде під хрестом своїм, але не вирікається двигати на собі страшного тягару, який викликали інші, тільки під контролею, що йде віками з Петрової скелі зможе наша жінка дорости до своєї великанської та незавидної ролі.

Кінчу спробу означення взаїмовідношення між жінкою й суспільністю на нашій ґрунті, збираючи все, що я сказав чи радше хотів сказати, в однім символічному образі: Ріжні народи ріжних епох старого і нового світа віддавали жінці як представниці раси і культури береження символічного святого вогню. Колиж жінка, що берегла того святого вогню, через недбальство або навіть ізза втоми довела до того, що він погас, її ждала смерть, від якої не було уласкавлення. Таку жінку звичайно закопувано живцем в сиру землю і вона там конала в жахливих муках. Нема сумніву, що під сю пору наша українська нація є в найтяжшім положенні, яке тільки можна собі уявити. Їй загрожує смерть, коли не викрешемо з се-

бе максимум сили волі, енергії, розуму та жертвенности для збереження життя своєї нації. В сім грізнім часі звертаємося до нашого жіноцтва, щоби всіми силами своїми берегло й забезпечувало блимаючий іще огник життя української нації, бо інакше і воно і вона будуть перед часом закопані в сиру землю, де жде їх жахлива смерть. Маймо надію, що наше жіноцтво при Божій помочі вивяжеться добре з дуже трудного завдання, яке стоїть перед ним і перед нами взагалі. Бо не даром наш нарід каже, що жінка держить три вугли дому на собі, а чоловік четвертий. В ім'я загального добра причинімся свідомо до того, щоб жінка мала збільшену силу держати на собі і три вугли нації та її релігійного й морального виховання. А причинимось до того скріпленою пошаною жінки і вихованням в пошані до неї дальших поколінь.

ДИСКУСІЯ ПО РЕФЕРАТІ

В дискусії промовляли слідуєчі особи:
Пані Конрадова, жінка священика:
Я не зовсім погоджуюся з прелегентом, а саме не погоджуюся з тим, що він говорив про нехлюйних жінок, котрі викликають в хаті сварки і мужі через те втікають. Се може найменше відноситися до українських жінок. Я бачила жінки різних народів, бачила Чешки і Німки. І кажу, що наш нарід з його білими хатками не має чого стидатися перед ними. Зле в тім народі щось інше, а саме те, що наші сміялися з жінок, котрі займалися публичними справами і не допускали їх до публичного життя. А щодо нечистоти то як моглаб нечиста жінка виховати мужчину, котрий любить чистоту?

Панна Яновичівна, учителька: Мене цікавилаб відповідь прелегента, чому духовенство не в такій мірі виступало за рівноправністю жінок як радикальні агітатори?

Пані Фіголева, вдова по катехиті: Чому прелегент представив два типи по-

божних жінок і ні одного типу доброї по-
божної жінки?

Пані Павликовська, жінка сенатора: А мене приємно вразив референт цілістю своїх виводів. Ми жінки вже передтим застановлялися, що може бути предметом такого викладу і я перед нашими жінками висказувала на ту тему подібні думки. Референт поставив жінку так високо, що я погоджуюся навіть з його негативними ілюстраціями. Може деякі мої наświetлення булиб інакші, але в цілості годжуся. (Тут дискутантка переходить коротко по черзі всі важніші думки реферату і каже:) Я виховувалася вже в часі коли роля жінки була забезпечена, коли дівчата ходили до висших шкіл і жінки брали вже участь в публичнім життю. Прелегент у своїх попередних статтях в „Новій Зорі“ слушно виказав, яка важна річ економіка в життю жінок. І тому особливо важна річ виховання жінки до виконання якогось фаху: хто не знає, в якій великій нужді стрічаємо вдів і сиріт по священниках! Правда, тепер виховувати дітей дуже тяжко, бо священничі дома надзвичайно збіднілі. На тім тлі одна з головних причин непорозумінь в родинях се нужда, фінансові відносини. Особливо слід підчеркнути становище прелегента, що мужчин треба відповідно виховати до шанування жінки як суспільної діячки. Вказаним булоб сей реферат в цілості випе-

чатати, бо він може мати вплив на суспільність.

Пані Вошинська: Прелегент говорив, що добре булоб, аби дівчата з наших інтелігентних домів вступали до жіночих монастирів, а я думаю, що се не добре, бо вони там забувають про світ Божий. От я зустрічала таку інтелігентну монахиню, котра не знала, що Петлюра помер!

Пані Тишинська, учителька: В рефераті поминений тип нової жінки, слідний вже на цілім світі, тип світської апостолки, що має християнізувати суспільність. Се тип додатний і найважніший. Мужчина дає думку але переводить її в життя жінка. Головна причина світової кризи, серед котрої живемо — моральна. Релігійний індиферентизм се велике преступство. Він згодом доводить до того, що в суспільности появляються Ставіські й Барановські. Голосити сьогодні, що християнська ідея не може об'єднувати Українок, як у нас дехто голосить, се нонсенс. Бо та ідея може лучити навіть все людство, не лиш український нарід. У нас дехто хоче, щоб Союз Українок мав претенсії на виховування всего жіноцтва, тимчасом той Союз занедбує релігійне виховання! А се перша річ. Наперед треба упорядкувати свою душу, а потому братися до упорядкування нації та здобування держави. Взірцем для нас повинен бути Христос Спаситель, котрий для нас

жив на сім світі і помер. (Оклик: Отже вмираймо!).

Пані Шаркова: Я погоджуюся з думками прелегента, особливо ж підчеркну одну: що навіть атеїст має поважання перед правдиво побожною жінкою. І так є. Пані Вошинська сказала тут, що дочки з інтелігентних домів не повинні вступати в монастирі, бо вони там не приносять хісна. Так не є. Вони приносять там якраз найбільше хісна.

Пані Фіголева: Я хочу тільки відповісти пані Павликовській, котра так заінтересувалася священничими родинами, хоч здається сама з них не походить (Оклик: По мамі так!). Отже духовенство тому тепер в біді, бо тоді, коли можна було щось придбати, воно не було таке матеріялістичне як говорили про нього і дбало про загальне добро, а не про себе. А тепер вже такі ч си, що годі щось здобути. Та сим я не кажу, щоб сидіти з заложеними руками.

О. д-р Конрад: Реферат був односторонній, бо з него виходить, що як жінки будуть добрі, то все буде добре. Значить, цілий тягар має впасти на жінок. Тимчасом рід людський складається з двох полів і кождий має спеціальні дарування, які повинні розвиватися. Треба було сказати, що жінка не заступить у всім мужчини і в тім напрямі треба було робити виклад. Абсолютної рівноправности не можна дати жінці, бо вона має інакші

здібности, мужчина не може дорівняти жінці, а жінка мужчині. Сам Христос не допустив жінок до рівноправности в Церкві.

Протоігумен ЧСВВ о. Ст. Решетилло: Не годжуся з о. д-ром Конрадом, що референт не обробив теми як слід і не говорив про мужчин, бо прецінь тема звучить „Жінка і суспільність“ а не „Мужчина і суспільність.“ Якби прелегент говорив був про мужчин, то се власне булоб поза темою. Повної „рівноправности“ дослівно у всіх напрямках не вимагають самі жінки. Але де можна дати їм рівноправність, там не треба їм відмовляти. Католическа Церква і духовенство ніколи не займали негативного становища супроти жінки. Церква не осудила також ніколи участі жінки в політичній і суспільній життю. Щодо домагань аби в рефераті був представлений позитивний тип побожної жінки, то референтови очевидно залежало на підміченні причин лиха. Зрештою прелегент підчеркнув, що є такий позитивний тип правдиво побожної жінки, що перед ним мають респект навіть атеїсти. Щодо пані Вошинської то я мушу дати їй відправу. Ставити засаду, що інтелігентні дівчата не повинні вступати до монастирів, се незгідне зі становищем католическої Церкви. З історії католическої Церкви знаємо про великі заслуги інтелігентних жінок, що стали монахинями. І так св. Василія Великого зробила монахом св. Макрина, він багато навчився від неї. Таксамо св.

Венедикт, що обнови́в ці́лий Захі́д, завдячує на́пря́м сво́го жи́ття сво́їй се́стрі, інте́лігентній мона́хині. Та розу́міється лу́чше не всту́пати до тако́го мона́стиря, де нема́ дисци́пліни і лу́чше а́би таких мона́стирів взага́лі не бу́ло, але здісци́плінованих мона́стирів ду́же тре́ба і в них тре́ба якна́йбі́льше інте́лігентних мона́хинь. По вислу́ханні се́го рефе́рату па́ні Па́вликівська поста́вила пра́ктичне пи́тання, що́б його́ в ці́лості ви́печатати для ши́ршого за́галу, що́б і жіно́цтво до́відало́ся, яке ста́новище като́лицьких кру́гів до жі́нки і му́жчини що́би ста́ралися пере́виховати се́бе у відно́шенні до жі́нок як суспі́льних дія́чок. Я годжу́ся в ті́м з па́нею Па́вликівською. О́ден а́бо дру́гий мо́мент в ті́м рефе́раті мо́жна розвину́ти, але на́дто розпи́хати його́ не тре́ба.

Реда́ктор Глі́бови́цький: До се́го рефе́рату не мо́жна бо́гато замі́тити, але де́що мо́жна. А са́ме в ні́м не заче́ркнено гра́ниць рівнопра́вності жі́нок. Та чи є́ взага́лі кате́горія рівнопра́вності в те́оло́гії? В чу́ді сотворе́ння ко́жний еле́мент ма́є сво́ї ва́ртости. Слі́пого на́слідува́ння чо́ловіків жі́нками не тре́ба. Пі́зніші студі́ї ви́казали, що́ при́кмет жі́нки до́вго не оці́нюва́но як слі́д, але в за́саді тре́ба підче́ркнути, що́ катол. сві́т ма́є спе́ціальний по́гляд на му́жчину і жі́нку, а са́ме, що́ ні жі́нка ні му́жчина не ста́новить для се́бе ці́лості, во́ни се́бе в суспі́льності га́рмонійно до́повня́ють — і се́ іде́ал. Що́-

до замітки пані Вошинської, то треба признати, що дійсно є напівінтелігентні монахині з заверненими головами. Вони звичайно не з інтелігентних родин. В інтелігентних родинах є своєрідна традиція, якої не можна „навчити“ людей з неінтелігентних родин. Нпр. селянські дівчата навіть виховані разом з панськими мають риси, які годі вигладити. Та наша інтелігенція взагалі не була приготована до життєвої боротьби. В рефераті на мою думку виведено дещо нарочно ідеалістично.

Пані Тишинська: Я не годжуся з твердженням мого попередника, що мужчина і жінка мусять доповнятися, аби була правдива людина. Жінка і без мужчини може бути цілою людиною, а не якимсь кавалком! (Веселість).

Редактор Гладилевич: На мою думку становище прелегента до жіночої справи надзвичайно влучне, воно правдиво католицьке і консервативне. Воно особливо неприємливе для марксистів. Тут питання фемінізму поставлене на зовсім іншу площину. Завваги о. Конрада трудно зрозуміти. Я гадаю, що коли прелегент поминув те, що в рефераті хотів би чути о. Конрад, то зробив якраз добре. І се велике плюс того реферату.

Тут председатель д-р М. Дзерович уділив кінцевого слова референтови, котрий сказав: Дякую дуже за ласкаві уваги Вп. Паням і Панам і коротенько відповім по черзі: Вп. п. Конрадовій скажу,

що і я бачив жінок різних народів, бачив їх на обидвох півкулях. Є всюди чисті жінки і є нечисті. Отже є такі і серед наших жінок. Не можна прецінь заперечити, що декуди гноївки так смердять під самими вікнами, що дуже трудно всідити в біленькій хаті. Є помешкання, в яких паує такий воздух, що здається сокиру можнаб на нім повісити. Хто з нас не памятає нашого знаменитого, вже покійного лікаря, д-ра Курівця і хто не знає, що він як входив до таких хат — то палицею вибивав шиби в вікнах, щоби провітрити помешкання, бо його слів і порад не слухали. Тут білі хатки ні при чім. (Пані Конрадова щось говорить). Я дуже прошу вибачити, але я спокійно слухав як Пані Добродійка мене критикували, а тепер я маю голос. Отже все те впливає на суспільне становище жінки. А щоби те становище пізнати, треба наперед ствердити правду. А правда виглядає так як я говорив. Білі хатки білими хатками, а нечистота нечистотою. Я не казав, що всюди є нечистота, тільки що в тих хатах, з котрих втікають мужчини, часто рішє про їх утечу нехлюйство. Мій реферат є ось тут написаний і можна кожної хвилі переконатися, як я говорив, бо я його читав. Вп. п. Яновичівній відповідаю так: Церква визначається повагою, вона не спішиться і не має причини до нервовости і поспіху. Отже й духовенство не могло суперничати з радикальними агіта-

торами в області крику. Та фактом є, що Церква поправила становище жінки і проти рівноправности жінки в суспільнім життю не виступала. — Пані Фіголевій дав уже відповідь Впр. о. Протоігумен. Пані Павликовській я дуже вдячний за влучну оборону мого реферату, таксамо як пані Шарковій. — А паням Вошинській і Тишинській відповів за мене о. Протоігумен так, що се вистарчає. — Також о. д-рови Конрадови дав о. Протоігумен відповідь, з котрою я вповні солідаризуюся, але додаю до неї ще дві уваги: До глибокої і правдивої замітки о. д-ра Конрада, що рід людський складається з двох полів, зауважую, що я се також знав і то досить давно перед сим рефератом (Веселість). Та Генеральний Інститут Католицької Акції дав мені тему „Жінка і суспільність“, отже я не міг говорити про чоловіка і суспільність, тільки говорив про жінку і суспільність. Інакше кажучи, признаюся, що мій реферат був односторонній. А щодо замітки о. д-ра, що сам Христос був проти рівноправности жінок в Церкві, то я про се не хочу дискутувати, бо моя тема дотичить рівноправности жінок в суспільности а не в Церкві. — З висновками Впр. о. Протоігумена, як я вже зазначував, вповні годжуся. — Щодо дискусії, яка тут виринула між п. ред. Глібовицьким і панею Тишинською, котра у відповідь пану Глібовицькому заявила, що жінка і без мужчини може бути цілою люди-

ною, а не якимсь кавалком, — то хоч ся дискусія мене не дотичить, дозволю собі зауважити, що вона полягає на непорозумінні. А саме я гадаю, що й пан Глібовицький не думав, аби жінка як особа не могла становити для себе цілоти без мужчини, тільки мабуть думав, що жінка без мужчини не може становити родинної цілоти, зрештою таксамо як мужчина без жінки. Отже се звичайне непорозуміння. — Вкінці промовляв ще пан ред. Гладилевич, котрий годився зі мною, тому не маю що відповідати. Підчеркну ще, що з авторитативним голосом Церкви в сій справі як і в кожній иншій, повинен числитися кождий католик, а всякі інші голоси можна уважати дискусійними й можна з ними не годитися. На тім кінчу і дякую всім за ласкаву участь в дискусії.

Вкінці промовив председатель сходин, президент Генерального Інституту Католическої Акції, д-р Маркіян Дзєровиц: Генеральний Інститут Католическої Акції се ідеологічна централь католіцької організації. Отже не може бути ніякого прояву життя в українському народі, над яким тут не думалиб і не дискутувалиб. В українській пресі ведеться тепер загально відома дискусія між двома напрямками наших жінок. Генеральний Інститут Католическої Акції запросив на сей реферат і на дискусію також жінок другого напрямку, одначе вони не прийшли. Пусті лавки говорять, чи жінки того другого напрямку мають рацію чи ні.

Думаю, що якби вони почувалися до слухности в своїх поглядах, то прийшлиб їх боронити. Дякую всім, що були ласкаві взяти участь в сім дискусійнім вечері й замикаю засідання.

Пані Павликовська: Прошу оголос в справі відповіді!

Д-р Дзєрович: Засідання замкнене і пора спізнена.

Пані Павликовська: То я скажу кілька слів по засіданні. Передовсім подаю до відома, що виступаю тут льояльно в обороні предсідниці Союзу Українок, бо то до неї головно відносилася останна заява п. Предсідателя про тих жінок другого напрямку, що не прийшли боронити своїх поглядів. А виступаю в її обороні хоч деякі пані добре знають, що я маю нераз конфлікти з нею в деяких справах Союзу Українок. Отже предсідателька Союзу Українок і жінки „другого табору“ не прийшли на сей дискусійний вечір тому, бо на нім крім д-ра Назарука мав реферувати також п. Кузьмович, а з п. Кузьмовичем вони не хотіли зустрінутися, бо він в такий спосіб дискутує в „Меті“, що їх се обурює і що вони не хочуть з ним дискутувати. (Ред. Кузьмович робить оклик: Чи Пані дають мені дозвіл оповістити се, що тепер говорите?) Можете собі оповіщувати що хочете! А п. предсідателя Дзєровича запитую отсим і прошу вияснити, чому рівночасно кажеться, що організація „Союз Укра-

їнок“ зложена на 98% з католичок і твориться при УКС-і конкуренційну католицьку організацію для розбивання тої католицької організації? (Д-р Дзерович: То не конкуренційна!) А якаж? (Ред. Кузьмович: Вона існувала вже від літ!) А чому аж тепер її оживлено? Чому ми про неї не чули передтим? А знаєте, до чого се доведе? До того, що жінки радикального і т. зв. поступового напрямку оснують всюди свої жіночі організації! І так наступить загальне розбиття жіночого руху, котрий репрезентує велика організація „Союза Українок“, організація котра гуртувала жінок всіх напрямків і про котру ви саміж кажете і пишете, що вона зложена на 98% з католичок! То чому ж ви в ній не постараетесь вибрати такої управи, з якої й ви булиб задоволені і котра моглаб вести ту велику організацію! Виясніть, прошу дуже, чому з 98% католичок не можна сего зробити? І чому треба аж творити конкуренційну організацію тай давати привід до творення нових окремих жіночих організацій, які певно не будуть католицькі! Тоді наступить розбиття жіночого руху. — Дискутантка говорила в скорім темпі зі щораз більшою вервою та запалом. Промова п. Павликовської тревала поверх пів години. По ній не промовляв вже ніхто.

(Вже по випечатанні всего змісту дискусії в „Н. Зорі“ прислала нам ВП. Пані Е. Тишинська повний текст того, що сказала в дискусії. Містимо се льояльно:)

В рефераті поминено тип нової жінки, слідний вже на цілім світі, тип світської апостолки. Це тип додатний і найважніший. Се жінка громадянка, яка горіюче в душі огнище християнського духа несе в родинне і суспільне життя до школи, бюр, варстатів і всіх установ, тим чином християнізує національного духа на всіх ділянках. Ця внутрішня, організаційна праця жіночої душі творить дуже важну основу здоровля в зовнішній організації життя і кладе підвалини під вище політичне буття. Пізнав се вже Плятон, котрий каже, що лад в душі повинен випередити працю над державним ладом. Се повинні тямити наші всі установи, особливо організації — а саме така організація як „Союз Українок“ з метою виховання всіх станів українського жіноцтва. Головна причина світової кризи, серед котрої живемо, — моральна. Тільки поворот до засад Христової науки і вкорінення їх в життя може світ уратувати перед грозячою катастрофою — так твердять сьогодні поважні мислителі й навіть некаталицькі учені. Се особливо важне для українського народу, якого більшість живе в Рядянщині, де знищено Христову Церкву, християнську родину і мораль. — Супроти сього пропаганда релігійного індіферентизму в суспільнім укр. житті се переступство. Така теорія не виховає ідейних робітників на народній ниві, але стане матір'ю Ставиських та Барановських в суспільнім житті. — Нонсенсом є також Христову Ідею, яка є жерелом

всіх інших ідей і об'єднає цілий християнський світ, мішати з політичними партіями і голосити, що вона таксамо як вони розєднає членів одної нації. Тож наша українська, християнська суспільність не є конгломератом таких віроісповідань як жидівська, буддійська чи магометанська релігія, щоб не могла знайти спільної мови. Національне і суспільне виховання мусить спиратися на незрушних релігійних основах. Наперед треба упорядкувати свою душу а потому братися до упорядкування нації і здобування держави. Взірцем для нас повинен бути Христос Спаситель, котрий за правду терпів, помер і славно воскрес. Так відроджений в християнськiм дусі український нарід побідить все лихо і воскресне до нового життя.

хмб.2

ОСИП НАЗРУК

ЖІНОЧА СПРАВА

З ПРИВОДУ ПЕРШОГО УКРАЇНСЬКОГО
ЖІНОЧОГО КОНГРЕСУ

Л Ї В І В

1934

Накладом УКО (Української Католическої Організації).

1881

ОСИП НАЗАРУК

ЖІНОЧА СПРАВА

З ПРИВОДУ ПЕРШОГО УКРАЇНСЬКОГО
ЖІНОЧОГО КОНГРЕСУ

Л Ї В І В

1934

Накладом УКО (Української Катол. Організації).

Відбитка статей з „Нової Зорі“.

Друкарня „Графія“ Львів, вул. Тиха 5. Тел. 2-83.

Значіння жінки

Вже дуже небогато часу ділить нас від конгресу українських жінок. Надвигається одна з найважливіших подій нашого збірного життя, котра може сильно заважити своїм впливом на вихованні нації в будуччині. Отже тому зїздови треба присвятити особлившу увагу під кожним оглядом вже тепер, в часі його підготовки. Треба се зробити тим більше, що в нас досі зверталось мало уваги на жіночі справи й на організацію жінок та на дух й атмосферу, в яких виростатимуть наші будучі жінки і матері, властива підстава сили і будуччини цілого народу.

Заки представимо значіння жінки для української нації зокрема, скажемо наперед дещо про значіння жінки взагалі.

Жіноча проблема ніколи не належала до легких проблем, а тепер вона особливо тяжка, бо вона стала яблуком незгоди не тільки між обома полами з причин духової й матеряльно-життєвої конкуренції, але й між самими жінками. І над тим яблуком друкують з особлившою пристрасстю. Як відомо, дійшло вже до того, що

проти різних еманципаційних організацій жінок мужчини поставили „Союз для оборони мужеських прав” під кличем: „Мужчини всего світа! Злучіться проти засилля жінок!” Вже такі прояви вказують на потребу великої обережності в підході до сеї справи, бо вона надзвичайно дразлива для обидвох сторін і криє в собі різні небезпеки — аж до зруйнування родини і культури включно.

На вступі одно підставове застереження: Жінки мають повну рацію, коли закидають мужчинам подвійну мораль у відношенні до себе й до жінок і п'ятнують ту подвійну мораль як фальшиву й несправедливу. Річ в тім, що мужчини судять жінок ostrійше під оглядом полової моралі ніж мужчин. Роблять се не тільки поодинокі мужчини але також укладані мужчинами закони й ведені ними держави. Тільки одна католицька Церква, котра найлучше знає людей, має ті самі етичні вимоги до обидвох полів. А се не значить, щоб вимоги до моральної й обичаєво-полової чистоти жінки мали стати низші й подібні до вимог, які загаль людей має до мужчин, але навпаки: се значить, що ті вимоги повинні бути піднесені також щодо мужчин. Бо се скріпить родину, нарід, людство, а не пониження вимог супроти жінки до рівня супроти мужчини.

По сім вступі приступаємо до короткого представлення значіння жінки взагалі, підчеркуючи, що всі наші висновки робити-

мемо зі становища католицького світогляду.

Жінка як людина має повновартну особовість, бо вона таксамо як мужчина сотворена на образ і подобу Божу. Та головне її завдання очевидно інакше ніж завдання мужчины. А саме жінка має бути передовсім матір'ю: до того вона головно покликана й до того вона головно випосажена відповідними тілесними й душевними прикметами. Під тим оглядом як також під оглядом виховування дітей в їх найніжнішім часі жінки нічим і ніколи не заступиться.

Вже ритм органічного життя жінки, якого не має мужчина, вказує на те, що жінка тісніше звязана з природою ніж мужчина. Як під оглядом фізичним так і під оглядом духовим є великі різниці між жінкою і мужчиною. Жінка без порівняння більше здібна до терпеливості й самовідречення ніж мужчина й тому жінка більше надається до стороження життя, тому про неї каже Книга Битія (в третій главі), що вона мати всіх живих. Жінка представляє корінь життя, сила її статична й консервуюча, зберігаюча, коли сила мужчины більше активна і здобуваюча. Вже біологічне післанництво жінки впливає на витворення в ній інакших духових сил і здібностей ніж у мужчин. Головна риса духових здібностей жінки полягає не так на умовій аналізі як на відчутті. Тому жінки скорше орієнтуються в настроях і

ситуаціях ніж мужчини. І се мабуть було причиною того, що старі Германці в найтрудніших ситуаціях взивали жінок на военну раду. Знаємо також з історії старого Єгипту, що там жінки одержували навіть команду над армією. Річ ясна, що не ізза їх фізичної сили, бо жінка все була слабша від мужчини й ледви чи була в силі йти або й їхати в повній залізній зброї тих часів. В одержуванні такого відповідального обов'язку як команда над армією рішала очевидно орієнтаційна здібність жінок, докладно випрацьована жрецьями старого Єгипту, котрі нічого не робили легкодушно.

Інтелігенції жінки не можна на загал назвати нищою ніж інтелігенція мужчини: вона у жінки тільки інакша, звернена більше на річи конкретні, ніж на абстрактні, бо відчуття з природи річи звертається більше на річи й особи конкретні, а не на абстрактні узагальнення. Се власне й було причиною, що дехто з обсерваторів приписував жінці меншу інтелігенцію. При тім не треба забувати, що практичний сприт жінок дуже часто буває значно більший ніж у мужчин. Відси й народна поговорка, що найдурніша жінка все ще хитріша від наймудрішого мужчини. Та на загал духові здібности жінки мають більше значіння в області розвивання конкретного життя й опіки над ним, коли мужчина волить область раціонального думання, техніки й організації. В

героїчним самовідреченні для мужа, для дитини, для убогого й хорого жінка на загал рішучо перевисшає мужчину. Так само її довіря й віра звичайно глибші ніж у мужчин, її життєвий оптимізм ясніший і здоровіший ніж у мужчин і не так легко захитується. Всі ті вартости жінки дуже цінні для розвитку життя і дуже потрібні для піддержання мужчини в його життєвій боротьбі. Та з другої знов сторони коли жінка розчарується, коли заведеться на тім, котрого любила і для котрого жертвувала себе, тоді вона паде звичайно низше ніж мужчина, губиться, знеохочується до краю. Дальше — коли душа жінки не заповнена поважними справами, тоді жінка лекше вся потоне в іграх і забавах ніж з природи тяжший від неї мужчина. Та не треба забувати, що не всі хиби сучасної жінки належать до її дійсного характеру, бо жінка живе від тисячеліть в суспільности побудованій після волі і вподоби мужчин, де вона була дуже довго зіпхана до ролі слабшого со-творіння.

До великих життєвих прикмет жінки належить її розмірно скорше ніж у мужчини приноровлення себе до вимог часу й обставин.

Та головна вага і значіння жінки все була, е і буде в родині. І чим більше неспокійні часи, чим вони тяжші, тим значіння жінки для родини очевидно більше. Розуміється, коли жінка відповідно вихо-

вана і приготована до своєї важної ролі. Бо коли жінка того не має й попадає на шлях руїни, то як слушно каже великий приятель жінок, німецький поет Шілер, тоді жінка стає — дуже страшна... Не хочемо повторити того слова, котрого ужив на означення жінки-руїниці той сам поет, котрий поучає мужчин, щоб так поступали з жінками:

„Ehret die Frauen!
 Sie flechten und weben
 Himmlische Rosen
 Ins irdische Leben“...*)

А колиж жінка заслугує на те, щоб її шанувати? Коли вона взагалі здібна до того, щоби „вплітати небесні рожі в земне життя”? Лише тоді, коли жінка релігійна і коли вона становить основу нерозривної підвалини життя, основу нерозривного подружжя. Релігійність жінки з виконанням її властивого й головного завдання та з її пошаною звязана нерозривно. Жінка тільки тоді здібна нести на собі великий тягар обовязків доброї подруги чоловікові й доброї матери дітям, коли вона дійсно релігійна. А мужчина здібний тільки тоді дійсно шанувати жінку, коли його відповідно виховала його релігійна мати, котру він бачив в самовідреченій ролі великої працювниці, яка з глибокою вірою в Бога несла без нарікань свій

*) Шануйте жінок, бо вони вплітають небесні рожі в земне життя.

хрест. Отже релігія й пошана жінки, релігія й вартість жінки, релігія й нерозривність подружжя звязані з собою так, що одно з другим стоїть і одно з другим паде. Без того звязку жінка стає тільки товаром, котрий служить лише до роскоші й котрий викидається як він тільки трохи підстаріє або навіть не постарівши з якої небудь причини стане неvigідний. З тим кінчиться висока роля жінки і її велике значіння для родини й нації. Отже католицька жінка не вдається взагалі в ніяку дискусію з тими, котрі їй захвалюють розводи або байдуже відношення до Церкви і віри. І тільки такі жінки можуть репрезентувати наше католицьке жіноцтво, які твердо стоять на католицькій становищі привязання до віри і Церкви та дійсної пошани науки її, бо без того жахливі наслідки загрожують цілим народам.

В дальших статтях представимо ситуацію теперішньої жінки і зокрема української жінки та її велике завдання.

Жіночий рух

Що його викликало.

До найцікавіших і найбільше несправедливих появ в цілій історії людства належить дуже довге кривдження жінки, хоч її заслуги при творенні підставових основ властивої культури людства були здається більші ніж заслуги чоловічини.

Се річ ясна, що передовсім жінка створила (та й досі творить) дім, отже першу, самотню в своїм роді і нічим незаміним устанovu. Без жінки нема дому, нема родинного тепла, в котрім коріниться й виростає вся культура. Далше ледви чи може бути сумнів, що жінка як не винайшла то уможливила рільництво, бо чоловічина все мав більший нахил до воювання й мисливства ніж до спокійного сидження на місци. Отже вдача обидвох полів вказує на те, що в видуманні та приміненні такої надзвичайно важної річи як хліборобство жінка мусіла мати більшу участь ніж чоловічина. А без рільництва нема що й говорити про розвиток властивої культури. Далше майже напевно можна сказати, що не чоловічина був винахідником початків всіх промислів, котрі зв'язані з пле-

тенням і тканням, бо се лежить немов в самій натурі жінки, котра проявляється вже в малих дівчатах. Дальше певно не до улюблених занять первісного мужчини можна зачислити такі делікатні роботи як підливання рослин в часі спеки і взагалі культивування овочевих кущів і дерев. Первісний мужчина як не ломив тих річей, то ледви чи „понижав“ себе до плекання їх. А щойно виплекання дерев і кущів, котрі приносять овочі, дуже збільшило вартість землі і скріпило осілість людей: передтим не було чого сидіти на однім місці навіть коли люди вже вміли займатися рільництвом. Бо можна було денебудь спалити трохи ліса й розпорпати трохи землі деревляним патиком таї кинути в неї трохи зерна. Щойно коли виплекано перші овочеві дерева й кущі, скріпилася осілість людей і з нею культура. Отже заслуги жінки для розвитку основ культури дуже великі. І мимо того жінку поневолено майже всюди. Тільки невеличкі простори землі і часу були такі, де держалося т. зв. материнське право, на основі котрого жінка була головою родини й лише після походження від жінки рахувалося споріднення та припадали спадки майна.

Причиною того, що мужчина взяв верх майже всюди, була його природна фізична перевага над жінкою. Від часу коли головнo завдяки домашній праці жінок управлена земля стала цінніша, при видиранні собі такої ціннішої землі та накопи-

чених там засобів рішала очевидно фізична сила мужчин. Се причинилося до зіпхнення жінки на другий плян, хоч очевидно і передтим вона як слабша не всюди стояла на першій місці.

Згодом жінку основно поневолено. Вона сталася просто робучою худібкою, предметом торгу і виміни. Притім замітна така поява, що навіть висока культура не увільняла жінки від дуже тяжкого життя і дуже понижуючої ролі. Бо нпр. Китай мав уже давно високу культуру, але життєві приписи для жінки аж до наших часів були там такі: „Вчасно вставати, працюватися до повної втоми, мало їсти, ще менше гроша видавати, мовчати, критися, слухати, радше терпіти биття, голод і навіть радше вмерти ніж пожалуватися“. В культурнім Китаю жінка не мала права навіть до святини ходити, батько мав право кожної хвили продати свою дочку кому хотів, навіть на дуже погане діло, а чоловік міг свою жінку нагнати коли хотів і взяти собі іншу. Отже не диво, що там самовбийства жінок належали до частих появ, на котрі одначе ніхто й уваги не звертав. Подібне життя мала жінка також в розмірно високо культурній Індії. Вона не сміла навіть сісти в присутности свого мужа. Коли він їв, мусіла стояти за ним і послугувати йому пильно, уважаючи на кожний його рух. А в багатших домах постійно наставлена долоня жінки служила мужчині за сплювачку і се нале-

жало до доброго тону! По смерті мужа вдову палено. І рівночасно в домах, де жінки переживали таке пекло, мужчини творили і студіювали абстрактну філософію, займалися тонкою поезією, наукою й мистецтвом. Дуже поучаюче те, що чим більше в яким народі було проблизків віри в одного Бога, тим становище жінки було там краще. Отже з давних давен не культура ума і фізичних потреб, а релігія рішала про становище жінки. Де релігія була поганська і чим більше вона була поганська, становище жінки гіршало.

Щойно християнство принесло основний, засадничий і загальний перелом у становищі жінки. В середніх віках, коли християнство найглибше переймало життя народів, пошана жінки піднялася найвище (те, що наступило потому, була вже в тім напрямі розпуста, не пошана).

Перед нами стає питання, чи супроти такого невимовно тяжкого життя, яке ми висше коротенько начеркнули, не повставав ніякий жіночий рух? Чи жінки не боролися за свою кращу долю? Адже знаємо, що навіть на сході, де жінки були тяжко поневолені, засідали вони і на престолах, були дійсно правлячими і могутніми монархинями. Є вісти з давніх часів про те, що в деяких культурних містах Азії жінки були аж такі еманциповані, що мали в тих містах своїх власних бурмистрів і мужеським магістратам не підлягали. Чи такі появи могли наступити

без великого жіночого руху, без організованої боротьби?

Відповісти на такі питання трудно, бо з давних часів маємо про жіночі справи розмірно дуже мало вістей і всі вони не-систематичні та випадкові, а частина їх непевна і баламутна. На всякий випадок се можна уважати певним, що навіть коли жінка засідала на престолі, то се наступало тільки в крайній потребі, то значить тоді, коли не стало останного управненого до того мужчини а досвід повчив вже нераз цілі народи, що лучше навіть правління такого всіми погордженого ества, яким була жінка, ніж загальний хаос, до якого все доводить „правління” богатьох. Отже не з засадничих причин і не з пошани для жінки навіть королівського роду підношено жінок на монарші престולי, тільки з кривавої konieczности. А як зложилися відносини в деяких містах старини, що з того вийшла делеко йдуча самоуправа жінок, ніхто докладно й напевно не знає. На всякий випадок були се появи виїмкові. На загал як велика куля земна — не солодка була доля жінок, була і ще є, особливо в поган. І в тих народів, що мають многоженство.

Свідомих організованих рухів жіноцтва за поліпшення долі жінок властиво не знаємо — аж до 19 століття: бо участь жінок у т. зв. Великій (французькій) революції була стихійна, елементарна, а „Деклярація про права жінок”, проголошена

у Франції в часі Великої Революції в 1791 році, була очевидно тільки відбиткою загально-революційної ідеології, а не наслідком жіночого організованого руху.

Під жіночим рухом розуміємо сьогодні не старання жінки за поліпшення своєї особистої долі, хочби такий рух проявлявся навіть масово, тільки старання за піднесення всего жіночого пола де б він не був. Такий жіночий рух се поява нова, поява 19-го століття, котра щойно тепер, в 20-тім столітті зачинає обіймати всю кулю земну та жіноцтво всіх рас і племен.

Якже той великий рух появився? Що його властиво викликало?

На се можна відповісти одним тяжким словом: машина! Всі інші причини, що також співділяли в викликанні того великого руху, мають приблизно таке відношення до машини як нпр. блиск до вогню. Машина, котра щораз більше опановує світ, має три головні жерела свого походження: 1) примітивне знаряддя, знане людям від найдавніших часів, як палиця, молот, клин і т. п., 2) предмети забави, 3) науковий експеримент. Зі сплетення коріння, що пило воду з тих трох жерел, виросла модерна машина, твір людського ума, котрий змінив земну кулю і все людство на ній так, як до того часу не змінило їх ніщо і ніколи.

Передовсім появилася масова продукція товарів, вироблюваних на оден спосіб, товарів значно дешевших ніж були перед-

тим. Дальше машини уможливили інтензивніше використання сил природи, а се знов уможливило велике збільшення населення. Дальше машини піднесли цивілізаційний комфорт навіть серед незаможного населення й увільнили багато людей від найтяжшої праці. Та з другого знов боку — поява машин принесла з собою також темні сторони. І так появилися великі накопичення убогого пролетаріату, серед котрого в його біді й незабезпеченні сильно впала мораль. Машина довела до упадку давного мистецького ремесла, котре давало не тільки прекрасні і дуже трівкі вироби, але було підставою життя численного незалежного середнього стану, котрий все був головною підпорою здорових суспільностей. У великих промислових містах і пристанях, які стали дійсно великими щойно з появою машин на землі й на морях, зачала появлятися небезпечна мішанина рас, котрої наслідки щойно покажуться і — здається — будуть найстрашніші зі всего. Машини уможливили ту надмірну скорість життя, котра винищує нерви людства, робить його невідпорним на моральне зло, а уми людей насичує на борзі продукованим газетним матеріалом, котрий страшенно впливає на людей своєю слизькою сензаційністю і поверховністю. І все те відбувається в постійно прискішуваним темпі і з такою силою, що се викликає вражіння немов

природного катаклізму, якого наслідків взагалі предвидіти не можна.

Машина перемінивши земну кулю і трохи не все, що було на ній, перемінила також становище жінки. До появи машини жінка мала вправді тяжке життя, але вона все таки була господинею в дома, бо не все їй докучали мужчини. Частенько й вона мужчинам давала таку „школу”, що аж їм в головах крутилося — ще заки винайшли карузелю. Одначе боротьба внутрі домів, як загально відомо, не уприємняє побуту в них обидвом сторонам. Отже й жінки не мали чого держатися тих домів, де їм не було занадто солодко. Жінка передовсім була колись доконче потрібна вдома, бо вона все в тім домі робила, від харчів почавши, на сорочках, одягах і нитках скінчивши. Коли появилася машина і з нею дуже дешеві товари, жіноча сила перестала бути така потрібна вдома як була передтим. Машина в прискіненім темпі зачала викидати жінку на брук. І тоді жінки в великих масах появилися на вулицях великих міст і перед брамами фабрик — в неописаній нужді і тревозі за себе і за близьких своїх. Держатися своїх домів, як сказано, не мали чого. Зрештою і не могли.

Що з того вийшло для жінки і для всего культурного життя, про се поговоримо в слідуячій статті.

Свічка що горить на обидвох кінцях рівночасно.

Коли автор сих стрічок як 18-літний студент вперве приїхав до Відня на університет літ тому поперх 30, винаймив собі помешкання в робітничій дільниці. Там можна було тоді одержати т. зв. кабінет з одним вікном за 7 зл. місячно. І тоді перший раз у своїм життю побачив як ранками й вечерами йшли до фабрик і з фабрик безконечні ряди жінок. За кожним разом робило се на нього потрясаюче вражіння, але він довго не міг зрозуміти, чому: бо навіть ще більші маси жінок, котрі в тім самім місті йшли до церков або виходили з церков, не робили такого потрясаючого вражіння, хоч і тут і там переважали ті самі жінки. Богато літ минуло, заки він докладно здав собі справу з півсвідомих а то й зовсім темних причин того потрясаючого вражіння, яке викликає масовий вплив робітничих жінок до фабрик на роботу... Кожда одиниця, що живе серед якоїсь суспільности, звязана з нею і її справами невидними вузлами і ниточками не тільки інтересів і думок,

але також серцем і відчуттям та про-
чуванням.

Щойно по десятках літ зрозумів я не-
свідомі колись для мене причини мого
внутрішнього занепокоєння на вид безко-
нечних рядів жінок, що спішили до фаб-
рик або втомлені вертали з них.

Та йдім по порядку, а ті причини са-
мі виростуть перед думкою читача, коли
відкриється перед ним їх корінь.

Поява машини, котра масово викину-
ла жінок з їх домів до праці поза домом,
се найбільша господарська ре-
волюція, яку взагалі знає людство. А
всяка революція, як взагалі всякий не-
нормальний стан, потрясає. А щож допер-
ва тоді, коли се революція дуже велика і
дуже вагітна в тяжкі наслідки!

Жінка працювала „фахово” поза до-
мом вже давно передтим, але се до того
часу, коли зявилися машини, не була поява
масова. Яку великанську скількість това-
рів продукується машинами і з якою ско-
рістю росте машинова продукція, нехай
про се посвідчить кілька цифр. І так в
останнім році перед війною (1913) вар-
тість світової продукції, виконаної маши-
нами, виносила 13 мільярдів і 500 мільонів
німецьких марок а в році 1925 вже 22
мільярди! З того на Німеччину в 1913 р.
припадала $\frac{1}{5}$ часть а в р. 1925 лиш $\frac{1}{8}$
(та від того року участь Німеччини в ма-
шиновій продукції знов процентово зро-
сла). Цікаво, що Злучені Держави Північ-

ної Америки в році 1913 продукували якраз половину всіх товарів випродукованих машинами, а в р. 1925 значно поверх половини. Ще цікавіше те, що продукційна здібність машинового промислу була в р. 1925 на 46.5% більша ніж в р. 1913. Річ ясна, що та величезна машинова продукція потребує до своєї обслуги великої маси людей. Лише при будові самих машин затруднювано в Злучених Державах Північної Америки в р. 1913 році 620.000 робітників (а в р. 1925 ізза кризи 582.000). в Німеччині 460.000 (і 452.000), в Англії 330.000 (і 500.000), в Росії 130.000 (і 98.000) і т. д.

При тім дуже поучаюча річ се, що вартість річей випродукованих одним робітником в Америці виносила на рік 21.790 марок, а в Німеччині лише 6.400 марок! Се не значить, що німецька робітничка кляса продукує менше або гірше, тільки значить, що в Америці був тоді робітник значно дорощий ніж в Німеччині і тому в Америці оплачувалося продуцентам уживати більше машин при меншій розмірно кількості робітників. А річ ясна, що машина продукує скорше і більше, отже при розрахунку вартости продукції на голову робітника припадає далеко більша цифра там, де вживають більше машин.¹⁾

¹⁾ Повисші цифри взяті з праці катол. ученого Paulheinz'a Dietricha, котрий взяв їх з морялу про світовий машиновий промисл, виго-

Чим бідніша в капітал країна, тим менше в ній машин, тим менша в ній заробітна платня. В кожній країні жінкам платять менше ніж мужчинам, з виїмком деяких фахів і з виїмком державних установах.

Висше наведених кілька цифр і фактичних стверджень треба було подати тому, бо вони бодай трохи відкривають заслону над дуже замотаним узлом жіночого руху в ріжних його областях і взаємовідношеннях у звязку з машиною, властивою матірю того модерного руху. І так тих кілька цифр вказує 1) на могутність розвитку машинової продукції, 2) на те, що під тим оглядом Америка вже давно перевищила Європу, 3) на те, що жіночий рух, викликаний машиною, в нашій країні ще дуже слабенький, хоч вже дає себе відчувати, 4) на те, що мірила розкладу сім'ї як підстави суспільности треба шукати передовсім там, де розмірно найбільше жінок викинено на брук машинами.

Поширення машин рішило про долю великих мас жіноцтва з простого народа, та се рівночасно мало вплив і на жінок з інтелігентних родів і взагалі з висших верств. Річ в тім, що коли проста робітниця заробляючи в фабриці на своє життя стала особисто розмірно незалежна,

то се не могло довго остати без впливу й на дівчат і на жінок з бідніших слоїв інтелігенції. Вони також зачали шукати платного заняття в усяких конторах і канцеляріях тим більше, чим дорожча ставала домашна прислуга. А домашня служба в більших містах, де були фабрики і лекша можливість зарібку, ставала значно дорожча. І в інтелігентних домах, де працював тільки оден мужчина, ставало все тяжче удержати дім і наймати службу з того, що він заробив. Таким чином вийшли з домів на зарібки також інтелігентні жінки і дівчата. Вийшли і — привикли здобувати собі самі на удержання, мати свій власний зароблений гріш, не бути нікому тягарем, не ждати на те, щоб доконче вийти заміж. А рівночасно з тим зросли вимоги дому, бо було в нім більше гроша тому, що більше членів родини заробляло. Колиж людина раз привикне до висших вимог, то відвикнути їй від того дуже тяжко. Отже молоді дівчата навіть вийшовши заміж вже не могли привикнути до менших доходів своїх чоловіків і самі старалися побільшити їх, навіть ставши матерями. Таким чином сучасна жінка мов те зерно пшениці що попало між два млинські камені зачала стирати свої сили в двох напрямх рівночасно: як робітниця, котра має і хоче принести до свого дому якийсь гріш і як мати та господиня дому, котра відчувається до обовязку виховувати дітей і ве-

сти дім. І так модерна жінка по словам славної німецької діячки Гнавк-Кіне стала подібна до тої свічки, що горить на обох кінцях рівночасно.²⁾

Якже вирішити се трудне питання? Придивімся, як його вирішують самі жінки, бо то передовсім їх справа, хоч вона дуже обходить також мужчин. Отже німецька діячка Марія Шлітер-Гермкес пише в тій справі таке:

„Менше оправдання має сьогодні ніж коли-небудь жіночий паразит (галапас, п'явка) або півпаразит. Жінка, котра своє життя виповняє спортом, фліртом, прикрашуванням себе, бриджом і танцем, викликувала давніше може тільки милосердя над собою, а тепер така заслуговує на погорду. Трутнів, котрі дають себе удержувати перетяженим працею мужам, в християнських кругах щораз більше товарисько кладуть поза скобки. Треба позбутися погляду, що з подружжям і дитиною жінка вже має роботу, котрої для неї досить. Добре ведений дім тільки тоді вимагає всеї сили жінки, коли господарське положення тяжке або при великій кількості дітей. Се вже

²⁾ Єлисавета Кіне (Kühne), уроджена в м. Фехельде (Бравншвайг), 2. I. 1850, в протестантській родині, вихована на учительку, довгий час була в Англії та Франції. В 38 р. життя вийшла заміж за лікаря нервовних недуг Гнавка, з котрим розійшлася вже по 4 місяцях. Тяжко тим потрясена занялася студіями соціології під проводом славного проф. Шмолера й організуванням жінок. В тій цілі була навіть простою фабричною робітницею. В 50-м році життя на вернулася на католицьку віру й обняла провід катол. жіночого руху. Померла 12. IV. 1917 в Блянкенбургу. Остала по собі велику кількість добрих і з темпераментом писаних творів. Головний її твір: „Німецька жінка на передомі століть.“

мусить бути самозрозуміле, що жінка котра не заробляє і не виконує ніякого звання, повинна надмір своєї сили присвятити своїй власній дальшій — не дилетантській — освіті або річевій праці в області мистецтва, ремесла, соціальній або харитативній.³⁾

Твердо, по німецьки річево поставлена тут справа заняття жінки. І, додаймо від себе, розумно також під моральним оглядом, бо дійсно занята жінка буде й моральна. Та з другої знов сторони не кожда жінка і навіть не кожда порода жінок має однакову силу, що також треба брати під увагу. Одна жінка втомиться вже зваривши обід, а друга й обід зварить і дітей обійде і книжку прочитає і навіть виклад дасть і буде здорова та вдоволена. Се річи індивідуальні. Тому при женячках так дуже вказано уважати на здоровля будучої жінки, зрештою не менше як жінка повинна уважати на здоровля будучого мужа. Рішає також вік жінки, як зрештою й мужчини про здібність до більшої праці. І треба вважати, щоб у вимогах надмірної праці не побачити себе в ролі тої донечки ренегатки, до котрої в часі коли вона потурчилася, попала в неволю її рідна мати. І, як співає наша народна пісня, донечка не пізнавши її, завдала своїй мамі нараз аж три роботи:

Оченьками стадо пасти,
Рученьками кужіль прясти,
Ноженьками колисати...

³⁾ Гл. Dr Maria Schlüter-Hermkes: „Нова родина через нову жінку.“

Та правду сказавши ті три роботи можна разом виконувати, хоч і не дуже вигідно. А то буває, що від жінки вимагають робіт, яких рівночасно взагалі не можна виконувати. І тоді власне жінка спалюється так як та свічка, котру запалили з обидвох кінців нараз, а з нею спалюється так скоро й енергія її потомства, її раси. Спалюється безцільно і без пожитку, не оставивши по собі нічого замітного. І таке буває з цілими народами: „однаково — чи жив, чи загинув.”

І якраз се трагічне „спалювання” жінки, — котре відбувається не тільки в Індії на формальнім кострі, але ще в більшій мірі в європейських краях, де жінка часто паде під надмірним тягарем материнства і фізичної праці поза домом рівночасно веденої, — робить потрясаюче вражіння навіть на молодь, яка ще не вміє глибше думати, тільки відчуває небезпеку, що загрожує людству і його культурі.

Про завдання і проблеми, які самі собою впливають з такого фактичного стану річей, поговоримо в дальших статтях.

Жінка і дитина

Великий ідеалізм жінки, посунений аж до повної самопосвяти, показується особливо ясно і виразно в відношенні жінки до дитини. Знають се від багатьох століть не тільки люди вчені, але також прості. На се вказують численні народні приповідки. Зміст їх однозгідно каже, що діти се світло очей материнських. А наш нарід має на ту тему різні знамениті оповідання і приповідки. Між іншим каже він, що одна мати прокормить семеро дітей, а семеро дітей не може прокормити одної матери. Словом, ніде на світі нема і ніколи не було сумніву про велику любов жінки до дитини і про те, що дитина се найглибший зміст думок і почувань мами і що жінка тоді найкраща, коли вона як найбільше занята дитиною.

Отже нема сумніву, що також наш перший жіночий конгрес присвятить свою увагу нашій українській дитині. А дуже вимагають сего тяжкі часі, в котрих живемо. Як тяжко бідують тепер діти широких мас навіть тих народів, що мають свої власні держави, свідчить оповіщений

на днях меморіал Міжнародного Бюра Праці в Женеві. Він подає тяжкі змістом цифри про життя сучасних дітей. Ті цифри такі тяжкі, що можна в них доглянути просто небезпеку для здоров'я людського роду. І так навіть така культурна і богата країна як Бельгія дійшла до такого стану ізза безробіття, що нема в ній вже ніяких грошей, які в більшій мірі можна б видати на закупно або направу одягів для бідної дітвори безробітних родичів. А статистика оповіщена на днях про ту справу в дуже богатих до недавна Злучених Державах Північної Америки доказує, що там на кожних 150 родин аж 41 родин не має вже ні одягу ні білизни для дітей навіть в конечній кількості. Також обуви такий там брак, що через те багато дітей не ходить до школи.

Згадане висше бюро оповістило вислід анкети переведеної в 1932 році в Берліні. Там на кожних 1316 учеників вселюдних шкіл аж 529 не має власного ліжка.

Союз німецьких учителів в Саксонії оповіщує, що там замітний сильний зріст нервовости у дітей безробітних родичів, бо 25—40% тих дітей живе в перелюдних помешканнях і не спить в окремих ліжках. Се спричинює також поширення сухіт.

В Злучених Державах Північної Америки 6 мільонів дітей в 1933 році не мало достаточної поживи, з чого в самім Нью-

Йорку до 400 тисяч учеників, котрі щорічно складають екзаміни: вони виглядають як діти умово і фізично недорозвинені. Таких недорозвинених дітей в тім місті було в році 1917 — 13.5%, а в 1932 році вже 17.7%, при чім в убогій дільниці Нью-Йорку, котра називається Мангеттен, той відсоток підскочив з 22.2% в 1931 на 25.6% в 1932 році. Се показує, яким скорим кроком посувається звироднення населення в тім найбогатшій місті земної кулі, знанім під іменем „Столиця Жовтого Діавола”. Цікаве також те, що до недавня такий багатийстейт як Пенсильвенія стоїть тепер на першій місци під оглядом нужди і недоживлювання дітей: там на 768.000 досліджених дітей начислено аж 140.000 (себто 18%) недорозвинених з нужди!

В Австрії, а саме у Відні стверджено, що аж 57% дітей безробітних родичів має вагу низше нормальної. В промислових округах Долишньої Австрії, де безробіття особливо велике, шкільні лікарі ствердили, що аж 75% дітей недоживлених і з тої причини хоровитих.

Ще розмірно найлучше з промислових країн виглядає під тим оглядом Англія, а то тому, що її правительство дає великі суми на запомоги безробітним.

А що діється з дітьми українського народу в сих дуже тяжких часах? Про те, що з ними діється на схід від Збруча, знаємо вправді загально, але аж надто добре: там масово вигибає з

голоду навіть старше населення, не тільки дівчата: „рай”, який завели ті, перед котрими наші тамошні люди недостатньо боронили своєї землі, такий страшний, що подібного не знає історія ні одного народу на землі. Коли червона Москва не встигне винищити там нашого народу до самого кореня, то й тоді моторошно робиться на саму думку, яке море терпіння і звироднення оставить вона по собі.

Несолодко живеться нашому народові і його дітям також в інших його землях. Як саме виглядає тепер життя нашого народу й особливо його дітей на західних українських землях, ми докладно не знаємо: від часу світової війни не появляються в нас ніякі того рода праці, нема буквально ні одної статистики, з якої можна булоб виробити собі хоч який такий погляд на теперішній стан нашого народу і його дітей. Причина того неймовірного занедбання головню та, що керму нашої суспільности захопили люди, перевантажені достоїнствами (і полученнями з ними платнями) тай очевидно не мають і не можуть мати часу на те, щоб обдумати й перевести якусь роботу закроєну на більшу міру, особливож таку, що з неї нема відразу матеряльних користей. Отже можеб наш жіночий конгрес дав почин до зібрання бодай частини фактичних даних, потрібних до того, щоб можна було виробити собі образ дійсного стану нашого народу, в першій мірі його

дітей. На се вистарчилаб покищо статисти-
стика, переведена в двох-трох селах в
ріжних повітах нашого краю. Особливож
потрібна статистика наших дітей і хочби
короткий опис їх життя, переведений пі-
сля певної схеми.

Тут подаємо начерк такої схеми
анкети:

1. Імя села, повіту і країни (Галичи-
на, Волинь, Холмщина, Закарпаття і т. д.).

2. Кілько душ в тім селі?

3. Кілько родин і кілько з них укра-
їнських?

4. Кілько є дітей в селі? Кілько укра-
їнських?

5. Чи є в селі голод? Як довго вже?
Кілько родин не доїдає?

6. Чи діти мають яку публичну до-
помогу і яку? Від кого?

7. Кілько кімнат має пересічна ро-
дина?

8. Чи діти мають де окремі ліжка?
Кілько таких родин є?

9. Чи діти мають потрібний одяг і
обув?

10. Чи всі діти ходять до школи?
Кілько не ходить?

Сі питання списані тільки прикладово,
бо їх можна подати більше (тільки не
забогато!). Докладні відповіді на такі пи-
тання можна зібрати лише в менших
оселях, бо в містах і в більших селах
требаб на те такого апарату, якого ми
мабуть ніде не маємо. Виконання такої

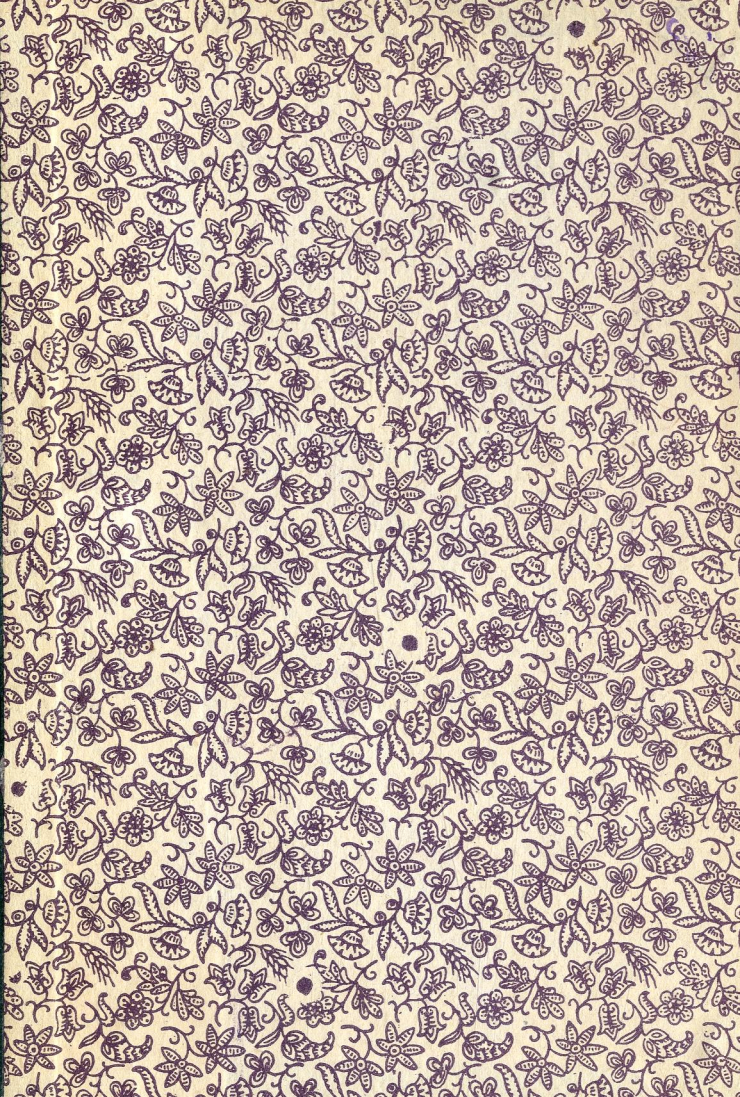
анкети (але на письмі!) дало б певну основу до цінних і на будуче звітів і праць жіночого конгресу, навіть коли та анкета буде виконана лише спорадично й частинно. Властиво тільки писемні звіти, привезені делегаціями на конгрес, повинні дати основу дебатам на всіх секціях, бо устні звіти ніколи не мають тої вартости що писемні. Одначе перша річ се — писемні звіти про дітей. Такі звіти добре було б робити вдома не одинцем але в невеличких комісіях. А вже виконавши їх, добре було би скликати більші сходи, відчитати на них зібраний матерьял і при кождім уступі списувати зара з уваги, які робилиб присутні. Такі звіти на письмі мали б вартість першорядних документів.

Нема сумніву, що такі писемні звіти можуть привезти з собою наші пані з західних українських земель вже на конгрес. А що до подібних матерьялів про наш нарід і особливо про наших дітей з наших осель і організацій за морем, то можна вже в часі конгресу роздати представницям тих країн відповідні квестіонарі, котрі вони можуть виповнити вернувши до дому і прислати сюди. В тій цілі треба б на конгресі показати всім бодай пару взірцево виконаних праць на письмі. Що до великих міст, у котрих ми загальної статистики наших людей перевести не в силі, то й там можна ту загальну статистику заступити статистикою поодиноких

організації. Як се виконати, над тим повинна подумати окрема статистична комісія жіночого конгресу, котра повинна урядувати вже перед конгресом. Се булаб одна з найважливіших комісій, бо вона моглаб дати основу до вироблення правдивого образу нашого народу, навіть тоді, колиб дала лиш уривки праць.

Розуміється, мужчини скрізь повинні щиро помагати нашим жінкам в тій праці для загального добра.

0,96 (1986)
4081
РЛ
KONB 1-2